

Yayın Geliş Tarihi: 16.01.2019
Yayına Kabul Tarihi: 19.03.2019
Online Yayın Tarihi: 25.09.2019
http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.513739

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 21, Sayı: 3, Yıl: 2019, Sayfa: 683-714
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA TÜRKİYE'NİN GÜNEY SINIRINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN KAÇAKÇILIK FAALİYETLERİ¹

Alev GÖZCÜ*
Fevzi ÇAKMAK**

Öz

Türk Dil Kurumuna göre kaçakçılık “Bir devletin yasalarına karşı gelerek yapılan ticaret, gizli olarak, sezdirmeden kaçırma işi”dir. Kaçakçı ise yine aynı kurumun yaptığı tanımlamaya göre; “Vergi vermeden, yasalarca alım satımı yasak edilen nesnelere yurda sokma, yurttan çıkarma, gizlice alıp satma ve bundan bir kazanç sağlama” ve ya “yasal olmayan gizli yollardan ve herhangi bir vergi ödemediği ülke dışından ülkeye mal sokulması” eylemini yapan şekilde tanımlanmaktadır. Söz konusu eylem bir ülkeye gayri yasal yollardan bir ticari malın getirilmesi kadar; aynı zamanda insan taşınması şeklinde de olabilmektedir. Kaçakçı insan taşıdığı vakit şüphesiz onun gözünde insan da bir ticari meta haline gelmektedir. İnsanın yasal olmayan tüm eylemleri gibi kaçakçılıkta tarih boyunca dünyada insanın var olduğu hemen her yerde ve dönemde yaygın bir eylem olarak gerçekleşmiştir. Günümüzde de devam eden bir eylem olmayı sürdürmektedir.

Anadolu yarımadası iki kıtayı birbirine bağlayan bir cazibe merkezi olarak her çeşit ticari faaliyetin merkezi olduğu gibi kaçakçılık açısından da bir merkez olmaktan kurtulamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de tıpkı kendisinden önceki Osmanlı Devleti gibi topraklarında ve sınırlarında kaçakçılığı önleyebilmek için kurulduğundan beri resmi olarak çaba harcamaktadır.

Bu makale de Cumhuriyet'in ilk dönemi resmi belgelerinden hareketle Türkiye'nin güney sınırı ve çevresinde kaçakçılık faaliyetleri ele alınacaktır. Bu süreçte devletin bölgede kaçakçılığı önlemek için aldığı önlemlerden hareketle sözü geçen dönemde Türkiye'de kaçakçılık olgusunun değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, Gaziantep, Kaçakçı, Kaçakçılık, Ticaret.*

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Gözcü, A. & Çakmak, F. (2019). Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'nin güney sınırında gerçekleştirilen kaçakçılık faaliyetleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (3), 683-714.

¹ Bu makale 25-27 Aralık 2017 tarihinde Uluslararası Gaziantep Sempozyumu'nda sunulmuş ancak yayımlanmamış bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş yeni halidir.

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, ORCID: 0000-0003-1537-6281, alev.gozcu@deu.edu.tr

** Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, ORCID: 0000-0002-0030-400X, fevzi.cakmak@deu.edu.tr

SMUGGLING ACTIVITIES PERFORMED IN TURKEY'S SOUTHERN BORDER IN THE EARLY YEARS OF THE REPUBLIC²

Abstract

According to the Turkish Language Institute, smuggling is "a trade done contrary to the law of a state, the act of transferring secretly, surreptitiously". The same institution defines the smuggler as a person who commits "the act of secretly importing, exporting, buying and selling goods illegal to be traded and benefiting the same without paying any tax", or the act of "importing goods into the country through illegal secret routes and without paying any taxes". The act in question can be committed in the form of bringing commercial goods into country illegally or as human trafficking. When the smuggler traffics humans, it is certain that in his eyes, human becomes a commodity. Like all illegal acts of human beings, smuggling has also always been a common practice in almost every place and period in the world where human beings existed throughout history. Today it is still an act committed continuously.

The Republic of Turkey, has been a state where smuggling has been committed throughout its history (and undoubtedly today as well) due to its geography. Being a center of attraction that connects the two continents, Anatolian peninsula could not escape from becoming a center for smuggling as it is a center for any commercial activities. Since the day it was founded, Republic of Turkey has been officially fighting against smuggling on its territory and borders just like its predecessor, the Ottoman Empire.

This paper aims to evaluate the phenomenon of smuggling in Turkey during the early Republican period, on the basis of the official documents from the era in question, the smuggling activities in south of Turkey and its surroundings and the measures taken by the state to prevent smuggling in the region.

Keywords: Turkey, Gaziantep, Smuggler, Smuggling, Trade.

GİRİŞ

Kaçakçılık; bir eylem olarak "yasal olmayan, gizli yollardan herhangi bir vergi ödemeksizin bir ülkeye sınırları dışından mal sokulması" şeklinde tanımlanmaktadır. Kaçakçılıkta vergilendirilmeden ve gizli yollardan ülkeye getirilen mal; yasaklanmasına karşın gizlice alınıp satılmaya devam etmektedir (İktisat Terimleri Sözlüğü, 2011: 185). Kaçakçılık oldukça eski bir suç olup tarihin hemen her döneminde insanın faaliyet gösterdiği bir "iş kolu ve geçim şekli" olmuştur. Kaçakçılığın kapsamı son derece geniştir. Kaçakçılık eylem olarak mal üzerinden yapıldığı gibi, tarihin çeşitli evrelerinde meta olarak görülen insan üzerinden de yapılmıştır.

Gündelik yaşamda yaygın ve sık kullanılan çeşitli gıda maddelerinin kaçakçılığını yapmak en çok karşılaşılan örneklerdendir. Bunun yanı sıra asayişle ilgili silah kaçırma, toplum sağlığını tehdit eden bir unsur olarak her türlü

---

² This article was presented at the International Gaziantep Symposium on December 25-27, 2017. However, it is a revised and expanded version of the unpublished paper.

uyuşturucu maddenin sınırlar arası yasal olmayan şekilde dolaşımı ve enerji gereksiniminin yansınması olarak akaryakıt madde kaçakçılığı da yapılmaktadır (Kahya, 2015: 160).

Kaçakçılık faaliyet alanı son derece geniş illegal bir insan eylemi olarak kabul edilmektedir. Esasen her çeşit ticari faaliyet kaçakçılık şeklinde kendini gösterebilir. En yaygın kaçaklık türlerinden bir tanesi de şüphesiz insan kaçakçılığıdır. İnsanın yasa dışı yolla bir ülkeden başka bir ülkeye taşınması “göçmen kaçakçılığı” kavramını ortaya çıkarmıştır(Kahya, 2015: 160). Göçmen kaçakçılığı kavramı “doğrudan ya da dolaylı olarak, mali veya diğer bir maddi çıkar elde etmek amacıyla bir kişinin vatandaşlığını taşımadığı veya sürekli ikametgâhının bulunmadığı bir ülkeye yasal olmayan yollardan girişinin sağlanması” şeklinde açıklanmaktadır(İktisat Terimleri Sözlüğü, 2011: 185). Bu durum insanın metalaşması sonucunda, insan ticaretinin yapılması demektir. Yine canlı varlıklardan elde edilen dokuların ya da organların çeşitli şekillerde elde edildikten sonra bir ülkenin sınırları dışında alınıp satılması “organ kaçakçılığı” olarak isimlendirilmiştir(Kahya, 2015: 160). Kaçakçılık çok çeşitli türlerin alınıp satılması, sınırlar arası yer değiştirmesi şeklinde de yapılabilmektedir. Burada özellikle dikkati çeken husus bir bölgeye özgü türlerin gayri yasal süreçler takip edilerek başka bir ülkeye nakledilmesidir. Nesli yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan bir hayvan veya sadece belli bir coğrafi bölgeye özgü bir bitki (endemik) türü de kaçakçılığın öznesi olabilmektedir. Bu çalışmada ele aldığımız dönem içinde Türkiye'nin güney sınırında farklı bir kaçakçılık türü olarak da küçük veya büyükbaş hayvanların canlı olarak sınırdan geçirilmeleri işlenmiştir. Canlı olmayan nesnelere arasında kaçakçılığı en çok yapılanlar ise tarihi eserler olmuştur. Anadolu'da kaçakçılık oldukça eski bir faaliyet olarak karşımıza çıkmakta olup Osmanlı Devleti'nin bu konu üzerinde önemle durduğu bilinmektedir. İmparatorluğun özellikle denize kıyısı olan yerlerinde kaçakçılık daha yoğun bir şekilde kendini göstermiştir. Ancak yine de kaçakçılığın ülkenin hemen her yerinde görüldüğünü söylemek mümkündür. Osmanlı Devleti'nde kaçakçılığın en önemli şekli; en çok İstanbul'un beslenmesi için kente erzak getirilmesi sırasında yaşanmıştır. İstanbul'a et, sebze, meyve temin edilmesinden sorumlu olan civar şehir kadıları aynı zamanda bu malların yabancı gemilere devredilip kaçakçılığının engellenmesi ile karaborsacılığın önlenmesi gibi hususlarda da dikkatli olmak zorundaydılar(Ortaylı, 2012: 72).

Osmanlı Devleti'nin tekel uygulamasının bir ifadesi olan “Yed-i Vahid” yürürlükteyken bu uygulamanın yarattığı zorlukların kaçakçılığa neden olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin kaçakçılığı önlemede yetersiz kaldığı zamanlar olmuştur(Geç, 2012: 382). Mübahat Kütükoğlu, devlete karşı riayetsiz “Müste'min tüccar” tarafından yapılan kaçakçılık yüzünden bir hayli uğraşıldığını belirtmektedir. Sözü geçen grup diğer ülkelere göre daha düşük miktarlarda gümrük vergisi vermesine karşın yine de bu düşük vergiyi dahi ödememek için çeşitli yöntemlere müracaat etmişti(Kütükoğlu, 1988: 539). Kaçakçılık için müracaat edilen yöntemlerden bir tanesini Kütükoğlu şöyle açıklamaktadır: “Mali

gümrük memurluğu bulunmayan iskelelere çıkarmak veya oralardan ihraç etmek yanında, büyük iskelelere gelmeden önce Ege adalarından birine uğrayıp küçük bir menfaat karşılığında oranın gümrükçüsünden eda tezkiresi(Kütükoğlu, 2012: 73)³ olarak büyük gümrüğe gelindiğinde bunu gösterip resim ödemedi malı karaya çıkarmak...”(Kütükoğlu, 1988: 539)

Esasında Osmanlı Devleti’nde kaçaklığı yapılan pek çok ürün vardı. Bunun en önemli nedeni “*memnu meta (yasak mallar)*” uygulamasıydı. Anadolu Selçuklu Devleti’nden başlayarak, Anadolu ekonomisinin en önemli dayanağı tarımsal üretimdi. Bu durum Osmanlı Devleti için de böyleydi. Anadolu coğrafyasında üretilen tarım ürünleri ve kimi stratejik öneme sahip malların ancak ülke ihtiyacını karşılaması söz konusu olduğundan ülke dışına satışları devlet tarafından sıkı bir şekilde denetleniyordu. Memnu meta kapsamına giren malların sayısı bir hayli fazla olmakla birlikte özellikle hububat, pamuk, barut, at, silah, deri, balmumu öncelikli olanlardı. Devletin sıkı denetime karşın yine de yasaklar, tüccarlar tarafından deliniyor, kaçakçılık yoluyla gümrüklerden kaçırılıbiliyordu(Arıkan, 1991: 283).

Osmanlıların iç tüketimin ihtiyacına cevap verebilmek için dönem dönem hububat, deri, pamuk ve kimi eşyalar için ihraç etme yasağı getirmesi; tekel ya da bazı ürünlerin iltizamla satışının yapılması engelleri karşında yabancı tüccarları da, genellikle organize bir şekilde kaçakçılık yapmaya yöneltmişti(İnalçık, 2012: 247).

Osmanlı Devleti’nde kaçakçılıkla ilgili en çarpıcı örnek tütün üzerinden 19.yüzyılda yaşanmıştı. Ülkede tütün rejisi kurulunca, tütün üzerinde her türlü denetimden reji idaresi sorumlu hale gelmişti. Osmanlı devletinde tütün üreticisi devletten ziyade öncelikle rejiye karşı sorumlu duruma gelmişti. Reji idaresinden hoşnutsuz olan üretici halk, bu tepkisini göstermek için büyük ölçüde kaçakçılığa müracaat etmişti. Öyle ki reji idaresinin haksız uygulamaları karşısında eli kolu bağlanmış devlet sorumluları dahi ülkede yaygın bir hal alan kaçakçılığa göz yummuşlardı. Devletin üst düzey kimi yöneticileri dahi kaçak tütün tüketimine yönelmişlerdi. Kaçakçılık efkâr-ı umumiye tarafından bir çeşit yasal olmayan meslek haline gelmişti. Kamuoyunda tütün kaçakçıları “*Ayngacı*” olarak biliniyordu. Reji ayıngacıların faaliyetlerini önlemek için çeşitli önlemler alma yoluna gitse de bu oldukça zorlu bir mücadeleydi. Ayıngacıların karşısına çıkarılan “*Kolcular*” ise tütün kaçakçılığıyla mücadele etmenin en başta gelen yoluydu. Zira kolcuların, tütün kaçakçılığıyla mücadele etmek için yetkileri oldukça fazlaydı. Özellikle Ege Bölgesi’nde kolcular ile ayıngacılar arasında geçen mücadele sosyal hayatın dinamiklerinden birini oluşturuyordu(Gözcü & Çakmak, 2014: 226-227).

³ Mübahat Kütükoğlu, Osmanlı diplomatiğinde sıkça kullanılan “tezkire” kelimesinin çeşitli bürolar ya da şahıslarca kaleme alınan ve ele alınan konunun özet halini açıklayan pek çok türü olan bir belge türü olduğunu yazmıştır. Eda Tezkiresi ise; “*bir borç, mesela mültezimin hazineye olan veya kira gibi bir ödemenin yapıldığını belgelemek üzere alan tarafından verilen bir evrakı*”.

Tütün gibi afyon da Osmanlı Devleti'nde kaçakçılığın yaygın görüldüğü ürünler arasındaydı(Geç, 2012: 382).

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA ÜLKE İÇİNDE GÖRÜLEN KAÇAKÇILIK FAALİYETLERİNE YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER

Cumhuriyet'in ilk yıllarında devletin çözümüne en çok uğraştığı konuların başında kaçakçılık vardı. Kaçakçılık Osmanlı Devleti'nden kalma sorunların başında gelmekte olup ve çoğu zaman toplumsal hayatı çürüten hastalıklı davranışlar gibi engellenmesi bir anda gerçekleşemedi. Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkede kaçakçılığın görülmesinde şüphesiz asayişsizlik de belirleyici olmuştu. Türkiye, uzun savaşlar sonrasında her alanda yaşadığı yıpranmışlık durumuyla, güvenlik ve asayiş konularında da karşı karşıya kalmıştı. Kaçakçılık uzun süren savaş ve belirsizlik yıllarında bir geçim kaynağı olarak yaygınlaştığı için Cumhuriyet hükümetleri bu durumu ortadan kaldırmakta bir hayli zorlanacaklardı. Cumhuriyet hükümetlerinin 1923 ile 1930 arası dönemde Türkiye'de bir "asayiş savaşı" verdikleri söylenebilir (Aydemir, 1999: 354). Ülkede yaşanan asayiş sorunu kaçakçılığın önlenmesinde ciddi bir sorun olarak belirlemekteydi.

Ülke içindeki kaçakçılık faaliyetlerinde, "Eski Türkiye'de dağda gezen asker kaçağı ve eşkıya, memleketin tıpkı memur gibi, jandarma gibi, eşraf gibi, yerleşmiş bir sosyal unsuru" olan "Şakiler(Haydut)"in etkili olduğu anlaşılmaktadır(Aydemir, 1999: 354). Şevket Süreyya Aydemir, söz konusu dönemde şakiliğin itibarlı bir iş olarak kabul gördüğünden söz etmektedir. Ülkenin hemen her yerinde eşkıyalık yaygın bir hal almış, yalnız dağlarda değil şehir girişlerinde dahi görünür olmuşlardı. Cumhuriyetin ilanı sonrasında devlet bu sosyo-ekonomik sorunla başa çıkabilmek için, 18 Ekim 1923'te *İzale-i Şekavet Kanunu* çıkardı (Resmi Ceride, 1339: 1)⁴. Böylece ülkede mal ve can güvenliği ile emniyetin tesis edilmesi sağlanmaya çalışıldı. 1926 yılında yasalaşan "*Türk Ceza Kanunu*" içinde yer alan "*Yağma, Yol Kesme ve Adam Kaldırma*" başlığı altında, görece eşkıyalık faaliyetlerine son vermeye çalışılmıştı(Resmi Ceride, 1926).

Cumhuriyet'in kurumsallaşma sürecinde ülkede güvenlik ve asayiş problemlerinin olması; kaçakçılığın kısa sürede ortadan kaldırılamamasındaki nedenlerin başında geliyordu. Cumhuriyet hükümetleri, kaçakçılığın önlenmesi için çeşitli yasal düzenlemeler yaptı. Bunların ilki 1927 yılında yasalaşan "*Kaçakçılığın Men'i ve Takibi Hakkında Kanun*"dur(Resmi Ceride, 1927). Hükümet tarafından kanunla ilişkili olarak Meclis'e sunulan mazbatada, kaçakçılık konusunda yasal düzenlemeye neden gerek duyulduğu belirtilmişti. İlgili gerekçede, ülke sınırlarının kuzey ve doğuda uzun ve girintili-çıkıntılı sahillere oluşması, güneyde çöl

⁴ İzale-i Şekavet Kanunu, çeşitli gasp olayları ile suikast veya emniyeti dahiliyeyi ihlâlinin hane, çiftlik, ağıl, köy, değirmen gibi mahaller basıp tahrip eden veya adam öldüren, adam kaldıran ve bu suretle emniyet ve asayiş ferdi veya topluca tehdit ve işgal eden şakilerin takibine ve haklarında hususi hükümlerin tatbik edilmesine yönelik çıkarılmıştı.

üzerinde giden demiryolu hatlarının bulunması(Yıldırım, 2001: 142-144)⁵ ile gümrük ve inhisar vergilerinin kaçakçılığı cazip hale getirmesi sonrası, ülke içinde kaçakçılık faaliyetlerinde giderek artan ve yayılan bir faaliyetin ortaya çıktığı ifade ediliyordu. Kaçakçılığı önleme konusunda eldeki kara ve deniz vasıtalarının sınırlı oluşu ve ayrıca gümrük ve diğer yasal düzenlemeler, kaçakçılığın boyutları düşünülüğünde çok yetersiz kalıyordu. Kaçakçılıkla mücadele edecek olan mülki memurlar ile zabıta personeli ve kara ve sahil sınırlarında bulunan kolluk kuvvetlerinin de kaçakçılıkla mücadele konusunda görev tanımları net olarak belirlenmiş değildi. Kaçakçılık takibinde kullanılan deniz araçları çok yetersiz olduğu gibi koruma memurlarının gerekli hallerde kullanmak zorunda oldukları silahları, kaçakçıların, özellikle güney sınırında katile halinde çalışan kaçakçıların kullandıkları silahlardan çok daha zayıf ve değersizdi(TBMM Zabıt Ceridesi, 1927: 577). Tüm bu gerekçeler etrafında kaçakçılıkla ilgili bir yasal düzenlemeye ihtiyaç vardı. Fakat 1927 yılında yasalaşan ve yirmi dokuz maddeden müteşekkil olan bu kanunun pek çok maddesi, cumhuriyet hükümetlerine kaçakçılıkla mücadelede arzu edilen katkıyı sağlamamıştı(TBMM Zabıt Ceridesi, 1929). 1126 sayılı kanun, 1929 yılında yeniden elden geçirilmiş ve yeni bir yasal düzenlemeye gidilerek, “Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanun” çıkarılmıştı(Resmi Gazete, 1929). Fakat kaçakçılıkla mücadeleyi desteklemesi beklenen bu yasal düzenlemede beklenen faydayı sağlamaktan uzaktı.

1930 yılı başından itibaren kaçakçılıkla mücadelede, özellikle güney sınırlarımızda askeri önlemler alınması yönünde bir görüş öne çıkmıştı. Avrupa’da, devletler sınır güvenliğinde askeri önlemler alıyordu. Örneğin İtalya hükümeti, sınırlarında, Maliye Bakanlığı’na bağlı “Maliye Muhafaza Kıtıaati Umum Kumandanı” adı altında bir askeri yapılanmaya gitmişti. Buna benzer bir yapılanma 1930 yılından itibaren Türkiye’nin Suriye ve Irak sınırlarında da uygulanmaya konulmuştu. Bu uygulamadan elde edilen fayda sonrası Genelkurmay Başkanlığı ile Gümrükler Umum Müdürlüğü tarafından komisyonlar kurulmuş; hazırlanan kanun teklifi Milli Savunma, Maliye Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı tarafından uygun görülerek, Meclis tarafından yasalaşmıştı. “Gümrük Muhafaza Memurlarının Askeri Teşkilata Göre Tensiki Hakkında Kanun” 19 Temmuz 1931 tarihinde yasalaşarak, 27 Temmuz’da yürürlüğe girmişti(Resmi Gazete, 1931). Kanunla, gümrük muhafaza memurları,

⁵ Türkiye’nin güney sınırından geçen demiryolu hatlarının inşa süreci 20. Yüzyılın başlarına dayanmaktadır. “Bağdat Demiryolu” olarak yaklaşık 2000 km olarak planlanan projenin inşası için 5 Mart 1903 tarihinde sözleşme imzalanmıştı. Çeşitli bölümler yabancı şirketler tarafından yapılan hat, Cumhuriyet hükümetleri tarafından zaman içinde millileştirilmişti. Bu demiryolu hattının 346 km’lik Konya-Yenice, 140 km’lik Adana-Fevzipaşa, 35 km’lik Fevzipaşa-Meydan-ı Ekbez, 40 km’lik Toprakkale-Payas, 381 km’lik Çobanbey-Nusaybin ve 24 km’lik Derbesiye-Mardin bölümleri olmak üzere toplam 966 km’si Türkiye sınırları içindeydi. Fransa hâkimiyetinde olan Payas-İskenderun, Meydan-ı Ekbez-Çobanbey ve Nusaybin’den ilerdeki bölümlerin işletmesi Fransız şirketteydi. Fransızlara bırakılan bölümlerin toplam uzunluğu 481 km idi.

asıl vazifeleri değişmemek üzere askeri usullere göre düzenlenip, teşkil, talim ve terbiye edilecekti. Gümrük muhafaza memurları “Gümrük Kıtaları Kumandanı” unvanı ile tugay komutanı yetkisinde bir kişinin emir ve kumandasına bırakılacak; Gümrük Kıtaları Kumandanı Gümrük Umum Müdürü’nün emrinde olacaktı. Bu gümrük kıtaları da, askeri düzende olduğu gibi gümrük alayları veya müstakil tabur veya bölükler bulunacaktı.

1927 yılında çıkarılan kanunla birlikte başlayan, 1929’daki yeniden gözen geçirilen kaçakçılıkla mücadelede mevzuatı, geçen 5 yıllık tecrübe ile ortaya çıkan eksiklikler sonrası yeni bir yasal düzenleme yapma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştı. Kaçakçılıkla ilgili yasal düzenleme son halini ise 1932 yılında çıkarılan “*Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun*”la almıştı(Resmi Gazete, 1932). Bu son yasal düzenlemeyle kaçakçılığın men ve takip ve tahkik işlemlerinin hızla yapılması ile mahkeme sürecinin hızla tamamlanması adına icap eden yasal mevzuatın oluşturulması yanında devletin her türlü emniyet ve selametini tehlikeye sokan kaçakçılık fiillerinin bir daha yapılmasına imkân verilmeyecek şekilde cezaların daha şiddetli düzenlenmesi ön plana alınmıştı. Bu son değişikliklerle birlikte 1932 yılında yürürlüğe giren 1918 sayılı kanun, maddeleri üzerinde yapılan birkaç değişiklikle birlikte, 2003 yılına kadar yürürlükte kaldı.

ÜLKENİN GÜNEY SINIRINDA (SURIYE) KAÇAKÇILIK

Kaçakçılık, Cumhuriyet’in ilk yıllarında ülkenin hemen her yerinde görülen yaygın bir geçim şekline dönüşmüştü. Faaliyet alanı içinde hem kara hem de deniz sınırları bulunuyordu⁶. Dikkat çeken durum, Osmanlı idaresi altında özellikle Ege ve Akdeniz çevresinde deniz üzerinden yapılan kaçakçılık daha etkin ve canlı iken⁷; Cumhuriyet’in ilk yıllarında kaçakçılık kara sınırı üzerinden daha

⁶ Ülkenin sınır bölgelerinde daha yaygın olmakla beraber İstanbul gibi büyük kent merkezlerinde de kaçakçılık yapılmaktaydı. Kent merkezlerinde yapılan kaçakçılığa örnek olabilecek haberlerden bir tanesi gazeteye şöyle yansımıştı: “*Kadıköy’de ve Beyoğlu’nda üç rakı kazanı yakalandı... Son günlerde Balat civarında müteaddit içki kaçakçılıkları meydana çıkarılmış ve bu muntıkada faaliyete geçen bir kaçakçı şebekesi olduğu anlaşılmıştır. Müskirat muhafaza müdürü ile memurini iki günden beri Balat’ta ve civarında bulunan meyhaneler ile içki satılan yerleri kontrole başlamışlardır. Müskirat muhafaza idaresince Kadıköy’de Acıbadem’de Esat Paşa sokağında Nesip Bey’in köşkünde gizli bir rakı fabrikası kurduğu haber alınmış ve imalathane basılarak hali faaliyette yüzer kiloluk iki kazan ile 500 kilo salamura kaçak rakı bulunarak müsadere edilmiştir. Bundan maada Beyoğlu’nda Emin Camii sokağında Dimitri’nin 50 numaralı evinde de büyük bir rakı kazanı 300 kilo salamura, 10 kilo rakı ve konyak bulunmuştur... Bir kaçakçılık daha... Topkapı’da turşucu Şükrü Efendi’nin dükkânında yapılan taharriyat neticesinde bir rakı kazanı, rakı ve cibre bulunmuştur. Kaçakçılar hakkında tahkikat başlamıştır”.* Cumhuriyet, 2 Şubat 1930

⁷ Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkiye’nin sahil sınırları olan Doğu Akdeniz havzasında kaçakçılıkta hali hazırda devam ediyordu. Pek çok olay dönemin basınına yansıyor. Örneğin, “Kırlangıç” isimli motorun idaresini yapan Recep Kaptan, Yunanlılar tarafından

etkin bir hale geldi. Türkiye'nin kara sınırının olduğu yerlerde ve özellikle Güney'de kaçakçılığın yaygın bir faaliyet olmasında, sınırdaki belirsizlik ortamı en başta gelmektedir⁸. Türkiye'nin güneyinde bulunan doğal geçiş noktaları kaçakçılık için en önemli geçiş güzergâhlarını oluşturuyordu. İskenderun Körfezinden İran sınırına kadar geniş bir düzlük olan güney sınırı gerçekten de kaçakçılık için çok müsaitti. Fransa'nın hâkimiyetinden olan Hatay[Sancak] bölgesi ve Suriye devleti ile olan sınır uzunluğu nedeniyle en çok sorun bu bölgede yaşanıyordu. Bölgede Gümrük Muhafaza Müdürlüğünün aldığı onca tedbir ve uğraşı kaçakçılığı engelleme hususunda her defasında yetersiz kalmaktaydı.

Türkiye-Suriye sınırında Türkiye'nin topraklarına yönelen çete tecavüzleri nedeniyle yaşanan kaçakçılık faaliyetlerine ilişkin olarak Türkiye, Paris Büyükelçisi aracılığıyla durumu Fransa Hükümetine bildirmiş ve konuya dair Fransa'nın tedbir almasını istemişti(BCA, 030.10.264.783.30). İskenderun sahillerinden motorlarla ve sandallarla yapılan kaçakçılığın Fransız mandasındaki Suriye-Türkiye ilişkilerinde bir gerilime neden olduğu dönemin resmi belgelerinden açıkça anlaşılmaktadır. Bu sınırda gerçekleşen kaçakçılık faaliyetlerinde Fransa'nın etkisi olduğu da anlaşılmaktadır. Fransızlar Türkiye'nin bölgede kalkınmasına imkân verecek gelişmelerden rahatsız olmuşlardır. Dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nün hazırladığı raporlardan anlaşıldığı üzere, Fransa, bölgede Türkiye'nin demiryolu yaptırmasından bir hayli rahatsız olmuştu. İnönü raporunda, "*Şark vilayetlerimizde başlıca iktisadi, idari ve askeri irtibatımızı teşkil eden çöl şimendiferi bütün rolünü bize taalluku(ilgi, ilinti) itibari ile kaybetmek üzeredir. Urfa, Antep, Malatya, şimendiferi bir taraftan Urfa, Viranşehir, Mardin muntakası ile Diyarbakır hattı, diğer taraftan yollarla bağlanırsa bizim*

Midilli açıklarında kaçakçılık yaparken yakalanmış ancak sonrasında serbest bırakılmıştı. Böylece Recep Kaptan İzmir limanına gelmişti. Motorda İtalya'ya ait Batos adasından 18 çuval sigara kâğıdı gelmiş ve zabıta tarafından yakalanarak kaçak sigara kâğıtlarına el koyulmuştu. *Akşam*, 29 Mart 1929; Cumhuriyet ilk yıllarında Ege Denizinde gerçekleşen kaçakçılık faaliyetlerinde, sigara, sigara kâğıdı, tütün, ispirotolu mevat... vb. malların kaçakçılığın gözdesi oldukları anlaşılmaktadır. Adalar sahillerinde kaçakçılığın aktif olduğu bu dönemde rüsumat gambotları, Bodrum'a oldukça yakın olan İstanköy adası civarında daha ziyade ispirotolu malzemelerin olduğu motorları kaçakçılık yaparken yakalamıştı. *Akşam*, 13 Mart 1929

⁸ Türkiye-Suriye sınırının ana hatları 1921 yılında Fransa ile Türkiye arasında imzalanan Ankara Antlaşması ile belirlenmiş; sınırın ayrıntıları belirlemek üzere bir ay içinde bir sınır komisyonu kurulması kararı alınmıştı. Komisyon ancak Eylül 1925'de toplanabilmiş, fakat bir karara varamamıştı. Türk tarafı güneyden geçen kervan yolunun sınır alınmasını isterken; Fransa, kuzeyden geçen eski Roma yolunun sınır alınması taraftarıydı. Kuzey yolu kabul edildiğinde Türkiye'nin toprak kaybı sınırın büyüklüğüne göre çok fazla olacaktı. İki ülke arasındaki tartışmalar 1930'ların sonuna kadar devam etti. 30 Mart 1940 tarihinde imzalanan "Türkiye ve Suriye Arasından İyi Komşuluk ve Dostluk Konvansiyonu" ile Türk tarafının görüşüne yakın bir sınır çizilmişti. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Müzehher Yamaç (2018), "Fransız Diplomatik Belgelerinde Türkiye-Suriye Sınır Sorunu (1918-1940)", *Belleten*, C 82, S 295, ss. 1153-1174.

mintıkamızın Fransız mintikasına irtibat bakımından muhtaçlığı esasından kalkmış olacaktır”(Öztürk, 2016: 24) ifadesinde bulunur. Türkiye'nin Suriye sınırı o günlerde kaçakçılık yapmak isteyenler için son derece elverişli bir ortam yaratmıştır. İnönü'nün de belirttiği üzere “İskenderun'dan Cizre'ye kadar Suriye hududu hemen hudut üzerinde bulunan birçok kaçakçı merkezleri ile bezenmişti” (Öztürk, 2016: 24). Bu sınırda yapılan kaçakçılık Türkiye ekonomisine büyük zararlar vermiştir. Fransız sınırında gerçekleşen bu kaçakçılık faaliyetleri, Fransız nüfuzunun ve siyasi gücünün yayılma aracı haline gelmiştir(Öztürk, 2016: 24). İnönü'nün bu hususta dikkat çektiği bir başka nokta ise; “Fransızların hudut ahalisine menfaat temin ederek taraftar peyda etmiş ve ta Karadeniz sahiline kadar hükümetle mücadele edecek haydut kolları yetiştirmiş” olmasıdır(Öztürk, 2016: 24). Türkiye'den Güney'e geçen kaçakçılar, Fransız memurlar tarafından her türlü kolaylığı görüyor, silahlarıyla gezebiliyor ve sınır boyunca yer yer kaçakçılıkla geçinen Ermeni ve Türklerden oluşan zengin ve kuvvetli merkezler meydana getirebiliyorlardı. Türkiye'nin Suriye sınırında Fransızların siyasi dayanak noktaları bu merkezler oluyordu(Öztürk, 2016: 24).

Kaçakçılık faaliyetlerinde ülkeler arasındaki sınırın yapısı, arazi şartları gibi coğrafyadan kaynaklanan nedenler kadar; sosyal ve psikolojik nedenler de uygun ortam hazırlamıştı. Özellikle geçmişin alışkanlıkları ve Türkiye'nin komşularıyla belirsiz olan sınırlarının iki yanındaki akrabalık ilişkilerinden kaynaklanan alış veriş ticareti, kaçakçılığın en önemli nedenleri arasındaydı. Türkiye'nin zayıf olan güney sınırında yıllarca güvenliği basit bir tel örgü ile çok sık olmayan sınır karakolları sağlayacaktı. Bu tel örgü, iki yakada kalan akraba gruplar arasında karşılıklı gelip gidişi engelleyeme yetmemişti(Özgen, 2011: 3).

Geçmişten bugüne kaçakçılık faaliyetleri üzerine yapılan güncel araştırmalar da göstermektedir ki tarihte olduğu gibi bugün de yer yer hayvancılık ve kaçakçılık arasında bir geçim şekli olarak doğrudan bir ilişki vardır. Bölgede hayvancılıkla uğraşan aşiretler, aileler hayvancılık sayesinde coğrafyanın tüm özelliklerini tanıma fırsatına sahip olduklarından hayvanların otlatılması sırasında her türlü, geçit, gedik, mağara ya da su kaynağının bilgisine sahip olmuşlardı. Gündüzleri hayvanların otlatılacağı güzergâh bilgisi, sınırlar arasındaki doğal geçitleri öğrenmeyi beraberinde getirdiği gibi geceleri dinlenecek korunaklı ve güvenli noktaların bilgisini de hayvancılık yapanlara sağlamıştı. İşte bu noktalar hayvancılıkla uğraşan aşiret ve ailelerin kolaylıkla kaçakçılık yapabilmelerine de imkân tanımıştı(Küçükşahin, 2005: 71).

Son derece girift olan güney sınırını kontrol etmek gerçekten son derece zor bir işti(BCA, 030.10.180.244.6). Kaçak malın geçiş noktaları arasında dere yatakları ve dağ aralarındaki uygun yerler son derece önemliydi(Özgen, 2011: 3). Bu yollar kaçakçıların yakalanmasını engelliyordu. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz üzere, sınırların belirgin olmaması, akrabalar arasında geleneksel olarak çeşitli malların sınırda el değiştirmesi, bölgede yerleşen halkın kaçakçılık konusunda nispeten rahat davranması, kaçakçılığın yaygın bir hal almasında etkiliydi. Bölgede

eski tanışıklıklar son derece önemliydi ve kaçakçılık yapanlar daha önce sınırın Türkiye tarafında oturdukları için geldikleri yerlerde halkın neye ihtiyacı olduğunu da iyi biliyorlardı. Tüm bu etkenler bölgede kaçakçılığın kolaylıkla ve karlılıkla yapılan bir iş haline dönüştürmüştü. Türkiye'nin doğusundaki şehirlerde, kasabalarda kaçak depolar ve satış yerleri de bir hayli yaygındı(BCA, 030.10.116.808.18). Önceden tanınan güvenilir satıcılar ve sürücüler sayesinde kaçakçılar güvenli bir şekilde faaliyetlerini devam ettirebilmişlerdi. Kaçak alışverişin en doğal görünen ve en kolay şimendifer müstahdemleri ve yolcularla gündelik yapılanlardı (BCA, 030.10.180.244.6). Cumhuriyet rejiminin yeni bir devlet olma sürecinde hemen her alanda karşılaştığı bir sorun olan “*halkın eski alışkanlıkları devam ettirme isteği*” kaçakçılığı ortadan kaldırma hususunda da karşısında olan en büyük sorunlar arasında geliyordu(BCA, 030.10.180.244.6).

Kaçakçılık için güvenli görünen bir başka yol ise anlaşmalar gereğince özel olarak Türkiye- Suriye arasında gidip gelen köylüler ve yerliler tarafından kaçak eşyanın taşınmasıydı. 1921 yılında Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması'nın 13. Maddesi ile sınır ötesi arazilerin kullanım haklarını düzenlenmişti. “*Pasavan Rejimi*” olarak düzenlenen bu geçiş hakkına göre, sınırın her iki tarafında geçmişten gelen meralar ile arazi ya da emlak sahibi olanlar bu arazilerini kullanmaya devam edeceklerdi. Bu kişiler geçimlerini sağlamak adına hiçbir vergi vermeksizin sınırı çocukları, hayvanları, alet ve edevatları, tohumları ve zirai mahsulleri ile birlikte serbestçe geçebileceklerdi. Buna karşın vergiye tabii olan mallarla sınırı geçmeleri yasak kılınmıştı(Soysal, 2000: 52)⁹. Ayrıca sınır geçişleri sadece gündüzleri olacaktı. Bu geçişlerin en kolay olduğu yerlerin başında Kilis ve çevresi geliyordu. Kilis ve çevresinden Suriye'ye bazen günde beş bin kişinin gelip gittiği olabiliyordu. Zaman içinde her köylünün kuşağında, heybesinde kaçak eşyanın doğal bir şekilde ve kolaylıkla taşınması söz konusu olabilmekteydi (BCA, 030.10.180.244.6).

Bir başka kaçakçılık türü resmi damgalar altında kamyonlarla yapılan hileli kaçakçılıktı. İhraç edilecek ürün kamyonlara yükleniyor ve üzeri gümrükçe mühürleniyordu. Sonrasında kamyon sınırın dışında mühür bozulmadan kaçak eşya ile dolduruluyor ya da yük değiştirilerek sonrasında sahte mühürle mühürlenip satılmadığı için tekrar çıkış noktasına iade olan yerli mallarla yükleniyordu. Genellikle mühürlenmiş çuval ve yük denklere sınırı geçmek zahmetine bile katlanmadan boşaltılarak kaçak eşya ile doldurulmakta ve böylece serbestçe şehre kaçak eşya getirilebilmekteydi. “*Tahmiliye Senedi*” sahtekarlığı aracılığıyla sahillerde de kayıklar ve motorlar kolaylıkla kaçakçılık yapabilişlerdi(BCA, 030.10.180.244.6).

⁹ Bu konu hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz: Tahir Öğüt, Erhan Akkaş, “Suriye Toprak Reformunun Türkiye'ye Yansımaları: Pasavan Rejimi Krizi”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 71 (2016/2), ss. 127-163.

DOĞU VE GÜNEY BÖLGESİNDEKİ KAÇAKÇILIK GÜZERGÂHLARI

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'nin güney sınırından ülkeye giren kaçak eşyanın merkezi ve deposu Halep şehriydi. Güneyden kaçak olarak Türkiye'ye getirilen eşya Halep şehrinde toplanarak, oradan yayılmakta ve sınır üzerindeki şubeler ve şebekeler aracılığıyla Türkiye'ye sevk edilmekteydi. Bu dönem içinde Halep şehri, Türkiye'de pek çok şehrin ekonomisine etki eden bir özellik taşımaktaydı. Siirt, Muş gibi Türkiye'nin güney vilayetleri Halep'in "iktisadi ve ticari haraç güzergâhı" olarak kabul edilmekteydi. Öte yandan Fevzipaşa [Gaziantep-Islahiye]-Malatya tren hattı ile Malatya- Elazığ ve kısmen Diyarbakır hatları, bölgeyi kısmen Halep'e bağımlı olmaktan kurtarmıştı. Fevzipaşa-Diyarbakır demiryolu hattının yapımına Haziran 1927 yılında başlanmış, 22 Kasım 1935 yılında tamamlanmıştı(Yıldırım, 2001: 89). Fakat sözü geçen bölgede arazinin ve yolların doğal durumu ve istikameti ile Mersin limanının tesisat ve teşkilat eksikliği ayrıca komisyoncuların ellerinde yeterince sermayelerinin olmaması ve bilgisizlikleri, şimendifer yolunun uzun, pahalı olması bölge ticaretini olumsuz etkilemişti. Bu nedenle koyun, yağ, yapağı, zahire gibi ihracat eşyalarının satılmasına Halep'in tavassut etmesi eski itiyat ve tanışıklık, karşılıklı emniyet ve itimat ve Halep tüccarlarının sermaye ve teşebbüs kuvvetlerindeki üstünlük, kredi ile çalışmaları vb. nedenle Türkiye'nin güneyindeki iktisadi faaliyetleri etkiliyor ve kaçakçılığı teşvik eder bir durum arz ediyordu(BCA, 030.10.180.244.6). Sonuçta Halep'ten Türkiye'ye dönük açık bir kaçakçılık yapıldığı ve bunun "kaçak ihracat" olarak adlandırıldığını söylemek mümkündür(BCA, 030.10.180.244.6).

Halep'ten Türkiye'ye yönelen ticarete, Cizre'den Payas'a kadar sınır üzerinde ve demiryolunun geçtiği ve temas ettiği köy ve kasabalar genelinde yerleşmiş Ermeniler ile kısmen de Suriyeli tüccarlar etkindi. Üstelik Türkiye tebaasından Suriye'ye gidip oraya yerleşenler de olmuştu. Kaçakçılık yapan çetelerin faaliyetlerini devam ettirebilmesinde Suriyeli yerli otoritenin katkı sağladığı açıkça anlaşılmaktaydı. Kaçakçılık yapılan yerlerde önceden üçer beşer damlı köyler varken sonradan bu köylerin nüfusunda artış da olmuştu. Bu kaçakçılığın yarattığı karlılıkla doğrudan ilgiliydi. Resmi belgelere göre; "birçokları kaza ve nahiye merkezi olan ve daha ziyade kaçakçılıkla beslenen büyük kaçakçı yuvaları üç dört senenin mahsulüydü. Bunun açık misalleri iki sene evvelisi üç damlı olarak cenuba terkedilen Andiver köyünün seksen mağazası ve dükkânlı iki yüz haneli ve daha evvel terkedilenlerden Kamışlı'nın birkaç haneli çiftlikten dört yüz elli mağazası ve dükkânlı aynı şekilde dükkânsız ve birkaç evli bir köy iken Arap Pınarı'nın da üç yüz mağaza ve dükkânlı birer kasaba halini" alıvermişti(BCA, 030.10.180.244.6). 1931 yılında kaçakçılıkla ilgili hazırlanan bu raporda dikkati çeken bir başka nokta da Türkiye sınırının hemen ötesinde kaçakçılığın canlandırdığı köy ve kasabalarının nüfusunun Türkiye'den ayrılan Ermeniler ve Süryaniler'den oluşmasıydı. Söz konusu toplumlar daha önce yaşadıkları muhitlere karşı ve komşu yerlere yerleşerek sınırın doğal yapısının yarattığı imkân ve demiryolu işleten otoritenin iltizam göstermesinden kaynaklanan

himaye sayesinde özellikle güvenlik teşkilatının zayıf olduğu noktalardan yararlanarak “kaçak ticareti” kolaylıkla yapabilmişlerdi(BCA, 030.10.180.244.6).

Ülkeye içerden ve dışardan kaçak kervan ve kabileler halinde kâh dağınık, kâh toplu halde getirilen mallar; yaklaşık yirmi ile elli kişilik silahlı korumaların gözetiminde depo ve pazaryerlerine taşınıyordu. Bu kabileler vilayetlerin isimleriyle Erzurum, Sivas, Malatya kabileleri şeklinde isimlendirilmişlerdi. 1930’ların başında bu işe (1931’de) Trabzon, Samsun, Sivas, Erzurum gibi vilayetlerin kaçakçıları da dahil olmuşlardı(BCA, 030.10.180.244.6). Bu kaçakçılığa Suriye’nin yanı sıra Irak da dahildi. Söz konusu dönemde adı geçen yerlerdeki kaçakçılık noktaları, yollar, geçitler, belli başlı yerler Umumi Müfettişlikçe ve vilayetlerce bilinmekteydi(BCA, 030.10.180.244.6). Bu kaçak mal taşıyan kabilelerin Irak sınırının da dahil olduğu güzergahı genel hatlarıyla şöyleydi: Irak’ın İmadiye merkezinden: Gevara, Başkale, Çölemerik, Beytüşşebap, Gevaş, Van. Zaho merkezinden: Şırnak, Erüh, Bervari, Siirt, Bitlis. Suriye’nin Andiver ve Derik merkezlerinden: Şırnak, Bervari, Siirt, Van. Kamışlı merkezinden: Midyat, Savur, Silvan, Sason, Diyarbakır, Bitlis, Muş, Erzurum. Amude ve Karamaniye merkezinden: Derik, Diyarbakır, Lice Çapakçur, Erzurum, Trabzon. Resulayın merkezinden: Viranşehir, Urfa ve Diyarbakır, Osmaniye, Palo, Kiği, Erzincan. Arap Pınarı’ndan: Urfa, Siverek, Elazığ. Cerablus’tan: Nizip, Behisni, Malatya. Çobanbeyli’den: Gaziantep. Halep ve Azaz’dan: Gaziantep, Adana, Maraş, Sivas, Tokat, Amasya, Samsun. İskenderun’dan Adana istikametlerine her nevi kaçak mal sevk olunuyordu (BCA, 030.10.180.244.6.4).

Gaziantep vilayetinde kaçakçılığın durumu 1932 yılında devletin resmi raporlarında açık bir biçimde yer almaktaydı. Resmi belgelerden anlaşıldığı kadarıyla bölgede kurulan ihtisas mahkemeleri ve sınırda askeri teşkilatın kurulduğu ilk aylarda kaçakçılığın bir süre gerilediği ancak sonra yeniden yükseldiği anlaşılmaktadır. Bunun en önemli nedeni olarak, muhafız kuvvetinde, gümrük idaresinde ve bununla beraber vilayetin vasıtaları arasında ciddi bir irtibat ve ortak mesai bulunmaması gösterilmekteydi (BCA, 030.10.180.244.10). Antep ve çevresinde yapılan kaçakçılıkta özellikle deniz önemli bir taşıma vasıtası olmuştur. Denizden yapılan kaçakçılık İskenderun limanı üzerinden Karataş veya Burnaz veyahut ta Ceyhan nehrine çıkarılmak suretiyle Adana’ya sevk edilmekteydi. Kaçakçıların deniz taşımacılığı sonrasındaki güzergâhlarını bu hat oluşturmaktaydı (BCA, 030.10.180.243.21). Kara yolunda ise İslahiye mıntıkası içinde Meydan-ı Ekbes’den satın aldıkları kaçak eşyayı Kilis’in Gülgüman (Gözkaya köyü) civarında ve sınır üzerindeki Ökkeş tepesini aşarak Pazarcık ve Maraş üzerinden Kayseri, Sivas, Malatya taraflarına kadar gönderilmekteydi. Bu hat üzerinde kaçakçılık yoğun bir hacimde gerçekleştirilmişti. Kara yolu üzerindeki kaçakçılık faaliyetlerinden çok sayıda insan yararlanmıştı. Bu kısımda kaçakçılar sınırın ıssız ve ormanlık tarafından geçerek kaçak eşyayı iç bölgelere taşımışlardı. Resmi belgeler bu hat üzerinde devletin kaçakçılığı önlemede yetersiz kaldığını göstermektedir. Güvenlik teşkilatı iç bölgelere sarkan kaçakçılığı kontrol edecek düzeyde değildi. Kaçakçılık güzergâhındaki karakollarda görev yapan kişi sayısı en

fazla 4 veya 5 kişi olabiliyordu. Oysa aynı hat üzerinde kaçakçılar ortalama yirmi otuz kişilik gruplar halinde faaliyet gösteriyorlardı. Muhafaza teşkilatların bu kalabalık gruplara herhangi bir şey yapmaları bir kenara genellikle sessiz kaldıkları anlaşılmaktadır (BCA, 030.10.180.243.21).

Kaçakçılık faaliyetlerinde adı geçen yerlerin başında gelenler arasında Dört Yol kazası da mevcuttu. Dört Yol'dan Adana'ya uzanan güzergâh kaçakçılık açısından son derece elverişliydi (BCA, 030.10.180.243.21). Bu hat üzerinde kaçakçılar, ortalama iki ile beş kişilik daha küçük gruplar halinde faaliyet göstermekteydiler (BCA, 030.10.180.243.21). Ülkenin güney sınırında kaçakçıların en çok hareket halinde ve faal oldukları bölgelerden biri de Cizre'di. Bu bölgedeki güvenlik zaafı ve denetimin yeterince yapılamaması nedeniyle kaçakçılar bu noktada son derece etkin bir hal almışlardı (BCA, 030.10.180.243.21).

KAÇAKLIKLARLA TAŞINAN MALLAR

1923-1930 arası dönemde sınırdan geçirilen malın daha çok gündelik hayattaki tüketime yönelik, kullanım değeri düşük ancak değişim değeri yüksek olan ürünler üzerinden gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu mallar arasında tütün başta olmak üzere, palamut, pekmez, kesilmiş ve işlenmiş ağaçların Türkiye'den karşı sınıra geçirilmesi söz konusu olmuştu. Buna karşın sınırın diğer tarafından gaz, tuz, sigara kağıdı, ampul, lamba fitili, kağıt ..vb. mallar Türkiye'ye kaçırılmıştı (Özgen, 2011: 3). Zaman içinde sınırda kaçakçılığı yapılan ürünlerin çoğunu şeker, gaz, kibrit ve sigara kâğıdı ve ipekli ürünler oluşturmuştu. Şekerin okkasında on beş, gazın tenekesinde iki yüz elli, kibrit yarı yarıya ve ipeklinin arşınında yüzde kırk ila elli kuruşun fark ettiği belirlenmişti (BCA, 030.10.180.243.21).

1930 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından üçer aylık raporlarda kaçakçılığın görüldüğü iller ve hangi ürünlerin ne miktar kaçakçılık yapıldığını gösteren listeler açıkça ortaya koymaktadır ki gündelik hayatta en çok ihtiyaç duyulan ürünler, sınırlar arasında gayri yasal yoldan el değiştirmiştir.

Tablo 1: 1930 Yılı Ekim-Kasım-Aralık Ayları İçinde Ülke Genelinde Ele Geçirilen Kaçak Mallar Ve Miktar

Ürün	Miktar	Ürün	Miktar
Sigara Kâğıdı	18.206.747 Varak	Tütün	14457 Kilo
Kereste	10.992 Adet	Rakı	1390 Kilo
İskanbil Kâğıdı	2105 Deste	Asker Sigarası	1378 Paket
Kopya Kâğıdı	10043 Adet	Şeker	207 Kilo
Üzüm	493 Kilo	Pirinç	2 Kilo
Gaz	760 Kilo	Benzin	88 Kilo
Hububat	2026 Kilo	Manifatura	181 Kilo
İpekli Çarşaf	152 Adet	Kumaş	46 Metro
Eski Elbise	122 Kilo	Altın Yüzük	2 Adet
Altın Küpe	2 Adet	İbrişim	32 Yumak
Barut	163 Kilo	Saçma	7 Kilo
Tahrip Fitolü	4 Adet	Tüfek	4 Adet
Hayvan	462 Reis	Odun	3740 Kilo
Afyon	22 Kilo	Sigara Kâğıdı	63 Kilo
Ecnebi Sigarası	140 Paket	Pamuklu Kumaş	8 Kilo
Havan	34 Adet	Havan Bıçağı	31 Kilo

Kaynak: BCA, 030.10.180.243.1/29/01.1930

Çalışma dönemimizde kaçakçılığı en çok yapılan tüketim maddeleri arasında şüphesiz şeker gelmektedir. Şeker kaçakçılığının yaygın olmasında yer yer ülke içinde şeker fiyatlarının yüksek olması da etkili olmuştur¹⁰. 1930'ların başların kaçak yollarından ülkeye giren şekerin çok büyük bölümü Suruç, Kilis'e bağlı kasabalar da satılırken; Mardin, Diyarbakır, Urfa, Antep şehirlerinde piyasada bulunan şekerin yarından fazlası kaçaktı. Bölgede kibrit ve çakmaktaşının kaçak

¹⁰ Dönemin gazetelerinde şeker kaçakçılığıyla ilgili ilginç vakalar yansımıştır. Şeker kaçakçılığı Suriye sınırında yapıldığı gibi Ege Bölgesi'nde Adalar üzerinden de yapılıyordu. İstanbul ve Mersin arasında ticaret yapan bir firma İstanbul ticareti iç gümrüğüne ibraz ettiği bir beyanname ile elli sandık şekeri Antalya'ya göndereceğini bildirmiş ve İstanbul'da iç gümrük müdürü şirketin bu beyanını esas alarak Hasır İskelesi'nde elli sandık şekerin kontrolünü yapmıştı. Söz konusu şeker sandıklarının üzerine "ticareti dahiliye damgası" vurulduktan sonra malların vapura bindirilmesine izin verilmişti. Ancak elli sandık şeker vapura koyulmak yerine yeniden söz konusu firmanın mağazasına götürülmüş ve vapur manifestosuna tahmil edilmiş gibi gösterilmişti. Vapur bu şekilde İstanbul'dan ayrılarak Mersin'e gitmek üzere yola çıkmış ve yolda çeşitli iskelelere sonra da Rodos Adası'na uğramıştı. Rodos Adası'ndan aldığı elli sandık şekeri, Antalya'ya getirmiş ve bu İtalyan şekerleri güya İstanbul'dan yüklenmiş şekerler gibi ticareti dahiliye damgası ile Antalya gümrüğüne çıkarılmıştır. Söz konusu bu kaçakçılık vakası bir ihbar üzerine ortaya çıkmıştı. Üstelik bu olayda bazı gümrük memurlarının da olduğu anlaşılmaktaydı. Şekerlerin kontrolünü yapan memurlara gümrük idaresi tarafından işten el çektirme cezası verilmişti. Bu olay, kaçakçılık söz konusu olduğunda kaçakçıların sınır tanımadıklarına dair önemli bir örnektir. (1931, 30 Mayıs)

oranları aşağı yukarı şekerle aynı seviyelerdeydi. Bu ürünlere nazaran kaçak alkol, rakı ve kolonyanın oranı daha azdı (BCA, 030.10.180.244.6).

Kaçaklığı yapılan ürünlerin içerisinde tuzun, dönemlere göre değişmekle birlikte önemli yeri vardı. Çalışmamıza konu olan dönem boyunca tuz kaçakçılığının yapıldığına dair çok sayıda veri olması bu ürünün kaçakçılar açısından değerini ortaya koymaktadır. Tuz kaçakçılığın yapılmasında önemli gerekçelerden bir tanesinin ülke içinde ürün fiyatlarının zaman zaman yüksekliği olmuştur. Bu durumun çözümü yolunda Başbakan İsmet İnönü, kaçakçılığı engellemek için ürün fiyatlarında indirimle gidilmesini önermiş ve raporunda şu ifadeler yer vermişti: *“Kendi hududumuzdaki halkın Suriye ile ticaret yapmak ihtiyaçları şiddetlidir. Hayvan ve zahire satmak, Fırat batısı için çok önemlidir. Fırat doğusu içinse bu satış tek çaredir. Tecim(ticaret) bakımından bu ihtiyaç bizi çok sıkıyor. Fransızlara çok kudret veriyor. Zannedirim ki, Fransızlarla yapılacak bir ticaret muahedesinde (anlaşmasında) satışıma kolaylık karşılığı az gümrük resmiyle ve hudut vilayetleri ihtiyaçlarına kâfi gelecek miktarda bez girmesine kabul etmek hem tecim, hem kaçakçılık mücadelesini kolaylaştırabilir. Tedbirin ciddi denemeye değeri vardır. Mümkün olmazsa bir geriden masrafla hudut mıntukasına ucuz bez yollamak ve bu havalı mahsulünü değerlendirmek için ayrıca suni çareler aramak zorunda kalacağız”* (Öztürk, 2016: 26).

Ancak ürünlerin satış fiyatlarında zaman zaman düşmeler gerçekleşse de tuzun da diğer ürünlerde olduğu gibi kaçakçılığı yapılmaya devam etmiştir. Türkiye'nin Güney'in de bulunan illerde tuz kaçakçılığının yapılmasının nedenleri arasında, tuz satış merkezlerinin sınıra yakın bölgelerde oturan aşiretlerin buldukları yerlere uzak olması geliyordu. Aşiret ve göçerlerin hayvanları senenin büyük bir kısmında yaylaya götürmeleri, bu bölgelerin yakınlarında da tuz satışı yerlerinin olmaması, zaruri ihtiyaçları olan tuzun tedariki için onları kaçakçılığa sevk etmişti. Zira hayvancılıkla uğraşan aşiretler için tuz son derece elzem bir maddeydi (BCA, 030.10.180.245.4). Sınır boylarında oturan ve hayvancılıkla uğraşan aşiretlerin tuz ihtiyacını karşılamak üzere onlara yakın yeni satış noktalarının açılması tuz kaçakçılığının önlenmesinde en önemli çareydi. Tuz kaçakçılığıyla ilgili I. Umumi Müfettişlik(Bulut, 2015: 92)¹¹ tarafından hazırlanan 9 Haziran 1936 tarihli yazıda kaçakçılığa yönelenlerin, kaçakçılığı bir alışkanlık haline getirmiş olduklarından bahsedilerek, tuz kaçakçılığının önlenmesi için sınır boylarında yeni tuz satış yerlerinin açılması üzerinde durulmaktaydı(BCA, 030.10.180.245.4).

---

¹¹ Cumhuriyet Hükümeti Anadolu'nun belli bölgelerinde asayişin sağlanması, istikrarın korunması, ekonomik ve sosyal kalkınma için atılacak adımların sağlıklı bir şekilde ortaya konması adına 16 Temmuz 1927 yılında “Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun”u hazırlayıp, yasalaştırmıştı. Bu yasal düzenleme sonrası ilk olarak Birinci Umumi Müfettişlik kuruldu. Birinci Umumi Müfettişlik mıntukası Elazığ, Urfa, Hakkâri, Bitlis, Siirt, Van, Mardin ve Diyarbakır'dan oluşuyordu.

Türkiye'nin Suriye sınırında yapılan kaçakçılıkla ilgili 1930'lar boyunca devletin değişik kurumları tarafından çeşitli raporlar hazırlanmıştı. Bu raporlardan bir tanesi de Kibrit İnhisar Şirketi tarafından detaylı bir şekilde hazırlanarak Maliye Bakanlığına sunulmuştu. Sözü geçen raporda Türkiye'nin güney sınırındaki gümrük muhafaza teşkilatının yetersizliğinden ve iyi idare edilememesinden söz edilmekteydi. Gümrük İdaresinin İskenderun Körfezine göndermiş olduğu bir motor haftada sadece bir gün sefere çıktığı için burada kaçakçılığı önleme konusunda başarısız olunuyordu. Rapordan anlaşıldığı kadarıyla özellikle Mardin ve Kilis mıntıkası ile Islahiye civarında sadece kibrit değil bununla birlikte pek çok eşyanın kaçakçılığı yapılmaktaydı. Kaçak eşya arasında şampanya, şeker, ipeklili kumaşlar ve önemli miktarda Suriye mamulünün Türkiye'ye getirildiği anlaşılmaktaydı (1931, 21 Mayıs).

Kaynaklar ve tanıklıklar hem Osmanlı Devleti zamanında hem de Cumhuriyet dönemlerinde Suriye sınırında kaçakçılığı yapılan maddeler arasında sıtma hastalığının tedavisinde son derece elzem bir madde olan kininin de olduğunu göstermektedir. Kinin özellikle Suriye'nin Fransa yönetimi altında olduğu dönemde buradan kaçak yollardan Türkiye'ye girmişti. Söz konusu bölgeden kaçak yollarla Türkiye'ye giren kinin, kimi memurlar ve subay eşleri aracılığıyla el altından fakir halka dağıtılmıştı (Akçiçek, 2017: 675). Kinin sıtmayla mücadelede en etkili ilaçtı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında sıtmanın en yaygın olduğu yerlerden biri de Adana'da Ceyhan kasabasıydı. Ceyhan bu dönemde " *tren yolu üstünde insanlardan çok sivrisineklerinden yerleştikleri bir kasaba, bu yüzden çamuru, batağı da eksik*" olmayan bir yerdii (Öncel, 1983: 137). Ceyhan kasabasında sıtmayla mücadelede çeşitli yöntemlere müracaat edilmişti. Ancak bu savaşta sivrisineklerin yok edilmesi son derece önemliydi. Sivrisineklerin neden olduğu sıtmaya yakalanan hastalara kinin vermek, hastaların tedavisinde kullanılan başlıca yöntemdi. Ceyhan kasabası çevresinde sıtma ile mücadele için sağlık memurları vergi tahsildarları gibi heybelerine kinin koyup atlarına binerek köyleri dolaşıyorlardı. Bu yolla sağlık memurları pek çok köyü dolaşmışlardı. Üstüne üstlük köylüler sürekli dağda ya da tarlada çalıştıklarından dolayı köyde oturup sağlık memurlarını beklemeyi bir külfet saydıkları için kinin dağıtılması bir sorun haline gelebiliyordu. Kimi yerde köylü sıtmanın hakkından gelemeyince sağlık memurları jandarma yoluyla sıtmayla mücadele yasasını hayata geçiriyordu. Doktor Burhan Öncel¹², Ceyhan kasabası civarındaki köylerden birinde kinin dağıttıktan sonra köylünün dağıtılan kinini yutup yutmadıklarını kontrol etmek istemişti. Öncel, yutması için kinin verdiği bir yaşlı kadına hapları ne yaptığını sormuş, yaşlı kadın ise dağıtılan kininin köyün muhtarı tarafından geri toplandığı yanıtını almıştı. Kininleri muhtarın toplaması oldukça ilginç bir olaydı. Gerçekten

¹² Dr. Burhan Öncel, 1903'te Bursa'da doğdu. İlköğrenimini Almanya'da orta ve lise öğrenimini ise İstanbul Erkek Lisesi'nde bitirdikten sonra 1927'de Haydarpaşa Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. 1982'de vefat etti. Çeşitli diller bilen Öncel, Jinekoloji alanında uzmanlık yapmıştı. Erken Cumhuriyet yıllarından itibaren Türkiye'nin çeşitli yerlerinde zor şartlar altında görev yapmıştı.

köyün muhtarı kininleri köylünün elinden teker teker toplamıştı. Söz konusu bölge Suriye sınırı oldukça yakın olduğundan ve Araplar da sızmadan kırıldıkları için devletin dağıttığı kininlere oldukça fazla ilgi gösteriyorlardı. Köyün muhtarı biriktirdiği devlet kininlerini değerinden çok fazla bir fiyata hem de altın parayla olmak üzere Suriye'ye satıyor ve aslan payını kendisine aldıktan sonra köylüye birkaç kuruş para veriyordu. Bu durum Suriye sınırındaki diğer köylerde de görülmüştü. Bu kaçakçılık örneği, Ceyhan ve çevresinde sızmayla mücadelede kullanılan kinin için devletin bütçesinde nasıl bir zarar oluşturulduğunun en açık göstergelerinden biriydi(Öncel, 1983: 139).

Ülkenin güney sınırında kaçakçılığı yapılan bir başka üründe pamuklu ve ipekli dokumalardı. İsmet İnönü tarafından hazırlanan raporlar, bez kaçakçılığına ilişkin şu bilgilere yer veriliyordu: *"Şimdi karlı en karlı madde pamuklu ve ipeklidir. Kaçakçılığın yüzde 60'ı bez ve yüzde 10'u ipekli üzerinde oluyormuş. Şimdiye kadar tuz yüzde 15'i tutarmış. Bez kaçakçılığı hakkında bir fikir vermek üzere şu rakamları öğrendim: Mardin İlbay'nın (Vali) dediğine göre Mardin vilayeti nüfus başına bir toptan, yılda 260000 top bez harcarmış. Suriye hududundaki gümrüklerden geçmek üzere verdiğimiz kontenjan 3000 top imiş. Büyük açık kaçak olarak ülkeye giriyor. Demek ki, hudut vilayetlerinin bez ihtiyacı ucuz olarak temin olunmadıkça, kaçakçılıktan kurtulmak imkânsızdır. Ekonomi ve inhisar vekâletlerinin bize bir tedbir bulmaları zaruridir."*(Öztürk, 2016: 25)

Kaçak dokumalar içinde en fazla revaçta olan ürünler arasında Japon kaputbezi ve alaca (renkli bez) ürünleri geliyordu. Adana ve İzmir'de üretilen kaputbezi fiyatları nedeniyle kaçakla rekabet edemezken; kaçak alacaların ise bölgede alternatifi yoktu. Aynı şekilde Bursa ve İstanbul'da üretimi yapılan ipekli kumaşların fiyatlarının yüksek oluşu nedeniyle piyasada satışı hemen hemen hiç olmazken; kaçak olarak ülkeye giren suni ipekli kumaşlara çok fazla rağbet vardı. Hem fiyatlarının dörtte bir ucuz olması, hem de bu malların gösterişli, parlak olmaları ve masa, yatak çarşafı ve örtüsü, mendil, poşu ve elbise olarak kullanılmaları kaçakçılığı cazip kılan nedenler arasındaydı (BCA, 030.10.180.244.6). Kaçak ürünler depolardan, erkek ya da kadınlar tarafından bellerine veya kuşaklarına sarılmakta ya da heybe, torba ve küfeler içinde diğer eşyaların arasına gizlenerek şehirlere sokulmakta ve oradan da evlere satılmaktaydı. Çünkü dokuma ürünlerin kaçak olduklarının kolay anlaşılır olması nedeniyle, bu ürünler dükkân ve mağazalarda tutulmayarak; müşteriye elden ve evden teslim ediliyordu.

Güney sınırında kaçakçılığı yapılan eşyalar arasında dikkati çekenlerden bir diğeri de silahtı. Antakya'nın Karbeyaz köyü ile Ordu kazasının Camii Cedit mahallesinde oturan şahıslar Hatay'a gönderilmek üzere Dörtyol'da marangozluk yapan bir kişinin dükkânına bir elma sandığı içerisinde silah getirdiği güvenlik güçleri tarafından tespit edilmişti. Söz konusu silahlara, marangozun evine sokulacağı bir anda el konulmuştu. Açılan sandıktan 3 adet Alman mavzeri ile çeşitli modellerde tabanca ve muhtelif cinsten 379 mermi çıkmıştı. Bu silahlara 41.

Alay komutanlığı tarafından el koyularak kaçakçılar hakkında soruşturma açılmıştı (BCA, 030.10.180.245.14).

Sınırdaki uyuşturucu ve keyif verici madde kaçakçılığı da Cumhuriyet Türkiye'sinin önemli sorunları arasındaydı. Kaçak mallar arasında şüphesiz en karlı olanları uyuşturucu maddelerdi. Türkiye'nin kara sınırı üzerinden Suriye'ye yapılan afyon kaçakçılığını önleme hususunda Gümrük ve Muhafaza teşekkülleri kimi önlemler almışlar ancak yine de afyon kaçakçılığını tamamen önlemek mümkün olamamıştı. Türkiye'de afyon alım, satım ve nakli kanunen serbest olduğu için sınıra yakın köylere kadar afyonu herkesin rahatça getirmesinde herhangi bir engel olmuyordu. Böylece sınırdaki köylere getirilen afyonun ilk fırsatta Suriye sınırına kaçırılması olanaklı hale geliyordu. Yaklaşık 850 kilometrelik Türkiye- Suriye sınırında muhafaza karakolları 5 ila 15 kilometre aralıklara mevzilenmişti. Bu durum Türkiye dahilinde kanunen alım satımı serbest olan afyonun sınır hattının genişliği ve güvenliğinin yeterince sağlanamaması yüzünden kolayca kaçakçılığının yapılmasına imkan vermekteydi. Bu dönemde afyon kaçakçılığını sınır hattı üzerinde tam olarak önlemenin olanaklı olmadığı anlaşılmaktadır (BCA, 030.10.180.245.17).

Kaçakçılıkla taşınan mallar ülkenin iç bölgelerine kadar uzanıyordu. Konya, Aksaray, Muş, Van, Hakkari, Kars, Ordu, Yozgat, Tokat, Çanakkale, İstanbul resmi belgelerde kaçakçılığın görüldüğü iller arasında yer alıyordu. Yukarıda sözü geçen mallar kadar, rakı, şarap, üzüm salamurası, içki esansı, pirinç, erik, kına, kumaş, odun, kömür, bakır kazan, altın, havan, fiçı, öküz, keçi, beygir, eğer takımı, bıçak, kopya kağıdı gibi ürünlerin de kaçakçılığı yapılmaktaydı (BCA, 030.10.180.243.20). Örneğin, İsviçre'den Beyrut'a gelen külçe altınlar Kilis'te sınırdan geçirilerek Kapalıçarşı karaborsasında satışa sunuluyordu (Şenoğuz, 2015: 8).

Gündelik hayatta yaygın olarak geniş kitleler tarafından kullanılan tüketim mallarının yanı sıra gazete manşetlerine taşınan bir kaçakçılık türü de “*kafa ve boğaz kaçakçılığı*” olarak tarif edilen kaçakçılık olmuştur (1934, 21 Kanunisanı). 1934 yılında bu yeni bir tür kaçakçılık olarak kabul edilmekteydi. Kafa ve boğaz kaçakçılığının gerçekleşmesinde Türkiye'nin güney sınırında yer alan tarlaların önemli rol oynadığı görülmekteydi. Sınıra en yakın olan Türk kasabalara ait bir kısım tarla ve bahçeler Suriye tarafında kalmış ve devletler karşılıklı olarak bunların mülkiyet hakkını tanımıştı. *Pasavan Rejimi*” olarak adlandırılan bu geçiş hakkından en fazla Kilis halkı yararlanıyordu. Basın, bu durumun bazı kimselere bir takım avantajlar sağladığı üzerinde durmuştu: “*Tarla ve bahçe sahipleri hududu geçmeden evvel evlerinde eski püskü ne varsa üzerine giyiyor ve bu suretle hududu geçerek bir müddet orada kaldıktan sonra üst baş yepyeni dönüyorlar. Bunlara dikkat edilirse giydikleri paltonun altında bir iki ceket, bir iki yelek ve yün fanila görülüyor. Şehre bu suretle girenler ertesi gün gene partal elbiselerle tarlalarına geçerler ve tekrar döndüklerinde gene üst baş pek muntazamdır. Bir kısım kaçakçılar farkına varmayarak bu şekilde kaçak eşya getirip satmaktadırlar.*”

Bundan başka bu gibiler hududun karşı tarafından sanki memlekette yiyecek ve içecek yokmuş gibi kafaları adamakıllı tütsüleyip karınlarını tıka basa doyurarak dönüyorlar. Halk bu vaziyete 'kafa ve boğaz kaçakçılığı' ismini vermektedir” (1934, 21 Kanunisani).

GÜNEY SINIRINDA GERÇEKLEŞEN KAÇAKÇILIK OLAYLARINDAN BAZI ÖRNEKLER

Türkiye'nin yaygın söylemle Cenup sınırı oldukça hareketli bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Basında ve devletin resmi raporları incelendiğinde bu bölgedeki sınır hareketliliğine işaret eden pek çok olay olduğu tespit edilmektedir. Bu olayların bazılarında ise ciddi yaralanma ve ölümler gerçekleşiyordu. Sınırdaki yaşanan güvenlik sorunları ve hırsızlık olaylarıyla ilgili olarak Türk kamuoyu, Suriye'yi sorumlu görme eğilimindeydi.

Sınırdaki yaşanan olaylardan bir kaçına burada yer vermek gerekirse: 1929'da Suriye'den Türkiye'nin güney sınırına gelen bir çetenin gerçekleştirdiği kaçakçılık faaliyeti, silahlı çatışmayla son bulmuştu. Sınırdan geçmeye çalışan kişilerin eşkıyalık yaptıkları ve jandarma ile aralarında çıkan çatışma sonrasında ikisinin sağ, bir kişinin ölü olarak ele geçtiği belgelerde ifade ediliyordu (Akşam, 20 Şubat 1929). 12.13.1930 tarihli asayiş raporuna göre Urfa'nın Harran kapısı ahalisinden iki kaçakçı yedi yük kaçak şekerle Türkiye'nin sınırından geçerken gümrük muhafaza memurlarıyla yaptıkları çatışma sonrasında yaralanarak güneye kaçmıştı (BCA, 030.10.128.920.7). 17.06.1930 tarihli bir başka asayiş raporuna göre Çapakçur'un Uğruba Yaylasında Kığı Kazasının Karisini köyüne ait olan 104 kaçak davar jandarma tarafından ele geçirilmişti. Fakat söz konusu kaçak hayvanları, maliye tahsil memurları iki jandarma refakatinde Üçkudar Yaylası'na götürmek isterken on beş silahlı kaçakçı önlerini kesmiş ve yapılan çatışma sonucunda silahlı grubun sayısal fazlalığı nedeniyle, kaçakçılar davarları alıp kaçmışlardı (BCA, 030.10.00.00.128.920.9).

Bu örneklerde de görüldüğü üzere güney sınırında gerçekleşen kaçakçılık faaliyetlerinde, kaçakçılar kimi bölgelerde sadece gayri yasal bir ticari faaliyeti sürdürürken ve olay tamamen ekonomik bir çerçevede gerçekleşirken; bazı yerlerde bu faaliyetler devletle silahlı çatışmaya ve kanlı eylemlere dönüşüyordu (BCA, 030.10.105.685.9). Dolayısıyla ilerleyen süreçlerde kaçakçılık sadece ekonomik bir faaliyet olmaktan çıkarak, ciddi güvenlik ve asayiş problemi yaratır bir durum almıştı. Bunun pek çok örneği mevcuttur. Bunlardan bir tanesi Siirt'in Eruh kazasında gerçekleşmişti. Eruh kazasında yerleşik olan bir aşirete mensup yaklaşık 30 kişilik bir kaçakçı grup; muhafaza bölgelerinde resmi makamlarla çatışmaya girmişti. Hakkâri Valiliğinden gelen şifreli bir telgrafla durumun detayları açıklanmaktaydı. Buna göre; “*Güyan Muhafaza bölgesine yapılan ihbar üzerine 4/4 936 günü saat 21 de Sekerek köyünün Beyaz ve Meydan köprüleri arasındaki Geligor mevkiinde rastlanan Eruh kazasının ..... Aşiretinden 20 silahlı,*

10 silahsız kaçakçılarla yapılan dört çarpışma neticesinde Kilaban mevkiinde muhafaza memuru 1436 sayılı Kazım sağ kolunun üst pazı kısmından beş santim en ve 3 santim derinliğinde ağır yaralandığı ve Sekerek köyünde misafir olup Muhafaza memurlarına yardıma koşan Ziravik köylü Yusuf oğlu Ali de sağ ayağı incik kemiğinden tehlikeli surette yaralandığı ve kaçakçılardan üç ağır yaralı olup kaçakçıların katır yüklerini bırakarak yaralı kaçtıkları” rapor edilmişti(BCA, 030.10.105.685.9). Belgenin devamından çarpışma sırasında görev yapan muhafaza memurlarının isimleri verilerek, memurlarının kaçakçılardan elde ettiği eşya hakkında malumat verilmekteydi. Kaçakçılar arkalarında 16 denk kaçak eşya bırakmışlardı. Bunların içinde 74 top alaca keten pamuk mensucat, 26 top Amerikan bezi, 58 top ipekli mensucat, 3 top krep birman, 3 parça siyah ve sarı renk mantoluk kadife, 13 top basma, 5 top patiska, 8 top tülbent elde edilmişti. Kaçak eşya gümrüğe teslim edilmişti(BCA, 030.10.105.685.9).

Bu olayların basında da kendine yer bulduğunu belirtmek gerekir. “Cenup hududunda kaçakçılarla bir müsademe” yaşanmıştır (1934, 20 Kanunisanı). Olay Kilis civarında gerçekleşmiştir. Kilis üzerinden sınırı geçerek Suriye’den kaçak eşya geçirmek isteyen bir kaçı silahlı 16 kaçakçı ile hudut muhafızları arasında çatışma olmuş ve kaçakçıların hepsi yakalanmıştır. Ancak çatışma sırasında Mehmet oğlu Ali isimli bir asker kaçakçılar tarafından şehit edilmiştir. Başka bir olayda şu şekilde gerçekleşmiştir: “Suriye’nin Erden havalisinden 20 kişilik Ali Hoca çetesi Ayıntap civarında haydutluk yaptıktan sonra Pazarcık kazasının Nasırlı Köyünü basmış, muhtarın kaza merkezine ihbarı üzerine gelen müfrezeye ile çarpıştıktan sonra kaçmıştı. Aynı çete ertesi günü Malatya-Fevzipaşa hattı üzerinde Eoğlu istasyonundan Maraş’a yolcu götüren posta otomobilini durdurarak yolculardan Gölbaşı bina inşaat grubu servanı M.Valter Zimmerman’ı tehdit ederek 1500 lira parasını ve yanında bulunan refikasının gerdanlığını vesairesini almıştır”(1931, 15 Haziran).

Kaçakçılıkla ilgili başka bir haberde basında şöyle yer alıyordu: “Cenup Hududunda kaçakçılık... Müfrezelerimiz büyük bir kaçakçı kafilesi yakaladı... Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı, Elbistan’ın en azılı kaçakçılarından olan büyük bir kafile bu kış mevsiminde sezilmeden hududu geçeceklerine ve takip edilmeyeceklerine aldanarak cenuptan aldıkları kaçak mallarla 29 Birincikanun gecesi Cerablus garbından birkaç kola ayrılıp hududu geçerken gümrük muhafaza müfrezelerimizin pusularına düşürülerek içlerinden biri ölü olarak yakalanmış ve kaçak yüklü 4 hayvan ele geçirilmiştir. Diğer kaçakçılar karanlığın yardımıyla şimale Nizip istikametine çekilmişlerse de bir taraftan muhafaza müdafaa müfrezesi bunların izleri üzerinden ateşli sıkı takipleri ve diğer taraftan Gaziantep Vilayetinin geride kaçak yollarını tıkamak ve kafileyi bastırmak hususunda aldığı tedbirler neticesi dün kafile Nizip civarında tamamen abluka edilerek üçü öldürülmüş ve on dördü silahlı olmak üzere 24 kaçakçı diri yakalanmış ve kaçak mallarla yüklü 28 hayvan ele geçirilmiştir.”(1934, 1 Kanunisanı).

Kaçakçılık olaylarında sadece siviller yer almıyordu. Aynı zamanda kaçakçılıkla mücadele etmesi gereken sivil ve askeri personelde bu olaylar içinde yer alıyordu. Bu durumda devletin bu sorunla mücadelesi yolundaki en önemli sıkıntılarının biriydi. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen başında Kilis Gümrük Muhafaza Tabur komutanlığının Başvekâlete gönderdiği şifre telgrafta, Karkamış sınır takım komutanı Sıtkı ile Üst Çavuş Reşit'in bir eri sivil giydirerek silahlandırdıkları ve diğer erlerle birlikte köylüleri de Suriye'ye gönderip bir katil vakasına sebebiyet verdikleri ve oradan getirdikleri kaçak eşyayı takım komutanının evinde sakladıkları bildiriliyordu. Bu durumu haber alan haber alan Gümrük Muhafaza Bölük Komutanının vaziyete müdahale ederek takım komutanı ile üst çavuşu nezaret altına aldığı bildirilmişti. Bu hadise sınırda kaçakçılıkla birlikte gelişen asayiş olaylarından sadece bir tanesiydi (BCA, 030.10.180.246.1).

Bu ve buna benzer pek çok kaçakçılık olayına hem resmi evraklarda hem de basında rastlamaktayız. Basit kaçakçılık olayları yanında ciddi güvenlik sorunları yaratan, yaralamalı ve ölümlü pek çok olayında sınırda yaşandığına tanıklık edilmektedir. Basit tel örgü ve karakol düzeniyle korunmaya çalışılan sınır, 1950'li yılların ortalarına kadar bu haliyle devam ederken; Demokrat Parti iktidarında, çeşitli siyasi ve askeri gerekçeler ileri sürülerek mayınlanacaktır.

KAÇAKÇILIKLA MÜCADELEDE YAŞANAN SORUNLAR

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ülkede kaçakçılıkla mücadele son derece önemli bir iktisadi ve güvenlik sorunu olarak belirmişti. Bu mücadele sürecinde zaman zaman başarılı sonuçlar alındığı da olmuştu; ancak yine de kaçakçılığın tamamen ortadan kaldırılması söz konusu olamamıştı. Zira bugün de söz konu bölgede kaçakçılık bir faaliyet olarak devam etmektedir. Kaçakçılığın önlenmesinde sadece iktisadi tedbirler yeterli olmayıp konunun aynı zamanda bir güvenlik, denetim ve asayiş sorunu olduğu öncelikle anımsanmalıdır. Dolayısıyla Türkiye'de bugün olduğu gibi erken dönem Cumhuriyet hükümetlerinin kaçakçılıkla mücadele süreçlerinde, sınır güvenliği ve kaçakçılıkla ilgili faaliyetlere ülke dışından gelen desteğin üzerinde hassasiyetle durulması gerekir.

1930'ların başında kaçakçılık Ankara'nın gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Dönemin İçişleri Bakanlığı, özellikle de Güney vilayetlerinde görülen, kaçakçılıkla mücadele etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. "*Cebelibereket ve Gazi Antep*" vilayetleri çevresinde kaçakçılık faaliyetlerinin yüksek olması devletin ilgisini bu bölgeye yoğunlaştırmıştır 1931 yılında hazırlandığı anlaşılan bir belge de, kaçakçılıkla mücadelenin nasıl yapılacağı, ne tür ürünlerin kaçakçılık faaliyetlerinin konusu olduğu; kaçakçılık yapılan bölgeler ve güzergâhları detaylı bir şekilde anlatılmaktadır (BCA, 030.10.180.243.21). Detaylı hazırlanan pek çok raporda, hangi bölgelerde ve illerde bu faaliyetin ne şekilde yoğunlaştığına dair istatistikler oluşturulmuştur. Bu veriler üzerinden konunun yaygınlığı takip edilebilmektedir. Bu çalışmalara örnek teşkil edecek kapsamlı bir istatistik 1932

yılı için hazırlanmıştı. 1932 yılı boyunca mahkemeler kaçakçılık faaliyetleri ile ilgili toplam 6833 adet karar vermişti (BCA, 030.10.24.136.2).

Tablo 2: 1932 yılı Kaçakçılık Kanunu Uygulaması çerçevesinde mahkemelerin toplam karar sayısının illere dağılımı

Adana	785
İzmir	793
Gaziantep	704
Mardin	445
Sivas	378
Diğer vilayetler	3728
Toplam	6833

Kaynak: BCA, 030.10.24.136.2

Yukarıdaki tablo incelendiğinde kaçakçılıkla ilgili mahkemelere taşınmış eylemlerin büyük bir kısmı Türkiye'nin Güneydoğu'sunda gerçekleşmiştir. Bu bize Türkiye Cumhuriyeti'nin bu dönemde en çok Suriye'den gelen kaçak eşyadan kaynaklı sorun yaşadığını göstermektedir. Yukarıdaki verilerin yanı sıra İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından, kaçakçılık suçu ile ilgili yargılamalar, mahkûm olan kişi sayısı, verilen cezalar ve türleri, cinsiyet vb. detayları gösteren oldukça kapsamlı bir istatistik hazırlanarak, doğrudan Başbakan İsmet İnönü'ye sunulmuştu Aşağıdaki tabloda bu detaylar gösterilmektedir (Tablo 3).

Tablo 3: İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanıp, Başbakan İsmet İnönü'ye Sunulan 1932 yılına ait kaçakçılık suçlarına ilişkin yargılanmaların ayrıntılar

Kararlar	İhtisas Mahkemeleri: 5894 (%86.25)					
	Diğer Mahkemeler: 939 (%13.75)					
Mahkûmlar 6833 Maznundan	3920 tanesi mahkûm olmuştur.			Diğerleri beraat veya sukut kararı almıştır.		
Mahkûmların Aldığı Cezalar	2632	638	305	247	49	Diğer
	Hafif Para ve hapis	Ağır Para ve hapis	Sadece hapis	Hafif Para	Sürgün	Diğer
Para Cezası Miktarları	1000 kişi		684 kişi	136 kişi		112 kişi
	6-25 lira		26-50 lira	500-1000		1000 lira
Hapis Cezası	2164 kişi 4-6 ay			242 kişi 1 yıldan çok		
Mahkûmların cinsiyeti	3626 erkek			294 kadın		
Aile Durumları	1661 kişi çocuksuz			1115 kişi 1-2 çocuklu		
Eğitim Durumları	3422 kişi tahsilsiz		341 kişi okuyazar	Diğerleri yüksek tahsil		
Mahkûmlardan 82 tanesi yabancı uyruklu						

Kaynak: BCA, 030.10.24.136.2

Kaçakçılıkla ilgili bu istatistik incelendiğinde, suça karışmış bu kişiler içinde, erkeklerin oranı ile çocuk sahibi olan ailelerin sayısı fazla görülmektedir. Eğitimli insan sayısı da çok düşüktü. Çocuklu-çocuksuz, eğitimsiz erkek ve kadınların, ailelerin geçimini sağlamak adına kaçakçılığı bir ekmek kapısı olarak gördüklerini bu veriler net olarak ortaya koyuyordu. Kaçakçılıkla etkin bir

mücadele ülke ekonomisi ve güvenliği için son derece önemliydi. 1933 yılında Antep'te kaçakçılık suçundan tutuklanmış ve mahkûm olmuş insan sayısı yaklaşık 500'dü. Bunlar, siyasi kaçakçılığı adeta bir sanat haline getirmiş insanlar olarak görülmektedirler. Bu nedenle genel aften yararlanarak hapislerinden çıkmalarının doğru olmayacağı kanaati vardı. Zira af kapsamına alınırlarsa eski işleri olan kaçakçılığa dönecekleri beklentisi nedeniyle af kapsamı dışında tutulmaları gerektiği düşünülmüştü (BCA, 030.10.105.684.33).

Bölgede gerçekleşen kaçakçılık faaliyetinin engellenmesinde birinci derecede mülki idare amiri yani vali sorumlu kabul edilmekteydi. Kaçakçılık mücadelede muhafaza kıtaatı ve gümrük idaresi valinin doğrudan mücadele araçlarıydı. Valiler, bunların yetersiz olması durumunda ise sahaları dışına çıkan bütün kuvvetleri kullanmak zorundaydı. Antep vilayeti sınırında bulunan Muhafaza Tabur Kumandanlığı, kaçakçılıkla mücadelede Antep valisine karşı sorumlu kabul edilmekteydi. Yine aynı şekilde Gümrük Müdürlüğü de kaçakçılıkla ilgili her türlü iş için valiye karşı sorumluydu (BCA, 030.10.180.244.10).

Kibrit İhhisarları tarafından 1931 yılında hazırlanan raporda Suriye sınırında kaçakçılığa engel olabilmek için mitralyözlerle donatılmış küçük tankların tedarik edilmesi ve o havalideki yerli güvenlik memurlarının değiştirilmesi ve güvenlik teşkilatının gümrük idaresinden ayrı bir şekilde sevk ve idare edilmesi üzerinde durulmuştu (1931, 21 Mayıs). Kaçakçılık yapanların zorunlu göçe tabi tutulması da uygulanan bir başka caydırıcı önlem olarak düşünülmüştü. Örneğin, eşkıyalık ve kaçakçılık yapan ve bu nedenle asayışı ihlal eden Cizre kazasına bağlı bir köyden olan şahsın¹³, ailesiyle birlikte 2510 sayılı kanunun 10. Maddesinin C. fıkrasına tevfikan Tekirdağ vilayetinin Saray kazasına nakil ve iskânına karar verilmişti (BCA, 030.18.01.02.48.64.13).

Kaçakçılıkla mücadelede karşılaşılan sorunların başında yeterince gümrük muhafızı olmaması başta geliyordu. 1931 yılı sonunda kaçakçılık üzerine hazırlanan bir raporda, Cizre'den Cerablus'a kadar olan sınır boyunca dört yüzü piyade ve üç yüz doksan altısı süvari olmak üzere toplam yedi yüz doksan altı muhafaza memuru bulunduğu; bunların yirmi mıntıka memurluğu halinde, Urfa'da bulunan muhafaza müdürlüğüne tabi kılındığı ifade edilmekteydi. 900 kilometrelik mesafede sadece on iki bekçi kulübesi vardı. Cerablus ile Payas hattında ise yaklaşık iki yüz elli kadar muhafız bulunuyordu (BCA, 030.10.00.00.180.244.12-13). Tüm bu rakamlar personel eksikliğinin kanıtı olarak ortaya koyulmuştu.

Dört Yol kazasında kara ve deniz kaçakçılığı yapıldığı ve devletin bunlarla ilgili listeler hazırladığı, yine ayrıca İslahiye kazası mıntıkasında genel olarak sınır civarındaki köylerde yaşayan halkın ihtiyaçlarını karşılamak için fırsat buldukça karşı taraftan yararlandığı ve kaçakçılığa yöneldiği yazılmaktaydı. Ancak bu bölgede kaçakçılığı takip etmekte ve kontrol altına almakta devletin yaşadığı

¹³ Şahsın ismi resmi belgede yer almaktadır. Fakat kişi mahremiyeti göz önüne alınarak burada yazılması uygun görülmemiştir.

güçlükler mevcuttu. Zira kaçakçıların genelinin Suriye'ye ait köylerde bulunması onların takip edilmesi ve haklarında işlem yapılmasını zorlaştırmıştı. Türkiye tarafında yapılan kaçakçılıkla ilgili olarak devletin takibini zorlaştıran en önemli sorun yüksek dağ ve derin vadilerin bulunduğu bölgedeki fiziki ve doğal engellerdi. Zira Türkiye tarafından kaçakçılar dağ yollarını kullanmakta olduklarından sınırın dağlık aksamında ne muhafaza teşkilatı ve nede sınır tabur teşkilatı bulunuyordu. Bu nedenle kaçakçılık eldeki imkanlar dahilinde ancak ihbar olduğu vakit takibi yapılabilen bir suç olmuştur (BCA, 030.10.180.243.21).

Kaçakçılığı önleme konusunda tartışılan bir başka mesele de Türkiye'nin güney sınırına yakın olan Ermeni köylerinin bu kaçakçılığa aracılık etmiş olmasıydı. Resmi makamlar tarafından sınıra yakın Ermeni köyleri adeta kaçak eşya deposu olarak görülmekteydi. Özellikle Suriye ve Türkiye arasında sivillerin kolayca gelip gidebilmeleri kaçak eşyanın taşınması bakımından oldukça elverişli bir ortam sağlamaktaydı. Gümrük teşkilatının yetersizliği kaçakçılara fırsat ve cesaret vermekteydi. Üstelik sivil güvenlik kadrosu da görevini yeterince yapmamaktaydı. Bu nedenle hükümet güvenlik teşkilatının askerleştirilmesini uygun görmüştü. Bu konuda Umum Müfettişliğin raporları da etkili olmuştur (1931, 24 Temmuz). Ayrıca kaçakçılıkla mücadele kapsamında 1932 yılında kabul edilen yasal düzenleme ile kaçakçılıkla ilgili davalara bakmak üzere askeri ve sivil ihtisas mahkemelerinin kurulması öngörülmüştü. Yasanın kabulünden birkaç gün sonra hükümet tarafından hazırlanan bir kararnameyle birlikte askeri ve sivil ihtisas mahkemelerinin isimleri ve kontrol bölgeleri yayınlanmıştı. Kararnameye göre kurulan üç adet askeri ihtisas mahkemesi ve denetim bölgeleri şöyleydi: 1- Cebelibereket (Cebelibereket Vilâyetinin İslahiye, Dört Yol kazaları, Gaziantep Vilayeti, Maraş Vilayetine merkez kazasıyla Pazarcık kazası); 2- Urfa (Urfa Vilayeti); 3- Mardin (Mardin Vilayeti). On altı adet kurulan sivil ihtisas mahkemeleri ise şunlardı: 1- Diyarbakır (Diyarbakır Vilâyeti, Siirt Vilayetine Beşiri kazası, Muş Vilayetine Genç kazası, Çapakçur kazası); 2- Siirt (Beşiri kazasından maada Siirt Vilayeti, Muş Vilayetine Sason, Bitlis, Mutki kazaları); 3- Van (Van ve Hakkari Vilayeti); 4- Kars (Kars Vilayeti, Bayazıt[Ağrı] Vilayetine Iğdır, Tuzluca kazaları); 5- Trabzon (Trabzon, Rize, Gümüşhane, Ordu ve Giresun Vilayeti); 6- Sivas (Sivas ve Tokat Vilayeti); 7- Sinop (Sinop ve Samsun Vilayeti, Kastamonu'nun İnebolu ve Cide kazaları); 8-9- İstanbul (İstanbul Vilâyeti, Zonguldak, Ereğli kazası, Bartın kazası, Kocaeli Vilayeti, Bursa'nın Orhangazi kazası, Mudanya, Karacabey kazaları); 10- Lüleburgaz (Kırklareli, Tekirdağ, Edirne Vilayeti); 11- Balıkesir (Balıkesir ve Çanakkale Vilayeti); 12- İzmir (İzmir Vilayeti, Aydın Vilayetine nefsi Aydın ve Nazilli ve Söke kazaları, Manisa Vilayeti); 13- Muğla (Muğla Vilayeti, Aydın'ın Bozdoğan, Çine, Karacasu kazaları, Denizli Vilayeti); 14- Antalya (Antalya ve Burdur Vilayeti); 15- Adana (İçel, Mersin, Adana Vilayetleri, Cebelibereket'in Ceyhan, Bahçe ve merkez kazaları); 16- Malatya (Malatya Vilayeti) (Resmi Gazete, Sayı: 2012 (26 Kanunusani 1932)). Bu kararnameye göre kaçakçılığın yoğun olduğu güney sınırına yakın olan bölgeler

askeri ihtisas mahkemelerinin görev alanında yer alırken; ülkenin doğu ve kıyı kesimleri ise sivil ihtisas mahkemelerine bırakılıyordu.

Yine bu noktada dikkati çeken eksikliler arasında muharebe ve devriye vasıtalarının yetersizliği öne çıkıyordu. *“Motosiklet ve hatta zırhlı otomobilin devriye için lazım olduğu ve hudut üzerinde daha fazla karakol yapmak icap ettiği”* durumu dönem içinde tutulan raporlarda geçen önlemler arasındaydı. Bir diğer husus ise, çeşitli askeri kıtalarla ve gümrük teşkilatları arasında iş birliği halinde çalışmanın zorunluluğuydu. Başbakan İsmet İnönü tarafından hazırlanan bir raporda, bölgede görev yapan valililerin bu konuyla birinci derece alakadar olması ve Birinci Umumi Müfettişlik ile işbirliğini sağlayacak önlemlerin alınmasının gerekliliğinden bahsediliyordu (Öztürk, 2016: 25). Dönemin resmi belgeleri devletin kendi eleştirisini de içinde barındırmaktadır. Alınan tedbirlere karşın, muhafaza teşkilatının kaçakçılıkla ne kadar mücadele ettiği belirsiz olarak kalmıştı. Muhafaza memurlarının kendilerine verilen sorumluluk bölgelerinde denetimsiz olmaları ve kendilerine verilen görevi hangi dereceye kadar yaptıklarını denetleyecek bir kontrol mekanizmasının eksikliği kaçakçılığın önlenmesinde önemli bir engel teşkil ediyordu (BCA.,030.10.180.243.21). Devletin, kaçakçılıkla etkili mücadele isteğine karşın, etkin bir denetim mekanizması sağlanamamıştı. Kaçakçılıkla mücadelenin yüzde seksenlik bir kısmı memurların denetiminden geçmekteydi. Fakat bu noktada sınırlarda görev yapan memurların kişisel özelliklerinin de önemli olduğu gerçeği öne çıkıyordu. Zira memurların *“evsafları itibariyle ahlak ve seciyeleri”* nin de kaçakçılığın yaygın olmasında etkili olduğuna yönelik bir yargı belleklerde yer eder olmuştu. Kaçakçılık üzerine kaleme alınan bir raporda, personel hakkında şu tespitlere yer veriliyordu: *“Efrat sicil ve seviye itibariyle seçilmiş olmadığı gibi mesleki talim ve terbiye de tabi değildir. Bilhassa sahipsiz, himayesiz, idaresiz ve düzensiz, münferit zayıf hücrelerden oluşan başıboş bir başıbozuk heyeti. Bu heyeti teşkil eden amir ve memurların ve hudutla alakadar diğer kıtaların efrat ve zabıtlarından bazılarının kaçakçılığa karşı müsamahalaları veyahut kaçakçılarla münasebetleri hakkında işitilen rivayetler, zikredilen vakalar çok acıdır. Ahval de bu rivayetleri teyit eder bir manzara arz etmektedir”* (BCA, 030.10.00.00.180.244.13). Sınır personelinin bu eksiklikleri ortadayken, kaçakçılıkla mücadelede başarı şansı uzaktı.

Kaçakçılık sadece sivil halkın bir geçim faaliyeti değildi. Kaçakçılık süreçlerinde zaman zaman güvenlikten sorumlu kamu görevlileri ya da bazen köy muhtarları bu olaylar içinde yer almıştı. Doğu vilayetlerinde asker ile jandarma kuvvetlerinin kaçak eşyanın nakledilmesi süreçlerinde görev aldıkları devletin yazışmalarında yer almaktadır. Doğu'da görev yapan askeri ve jandarma kıtalarının, terhis ve ikmal dönemlerinde nakilleri sağlanırken, yol güzergâhı üzerinde satın aldıkları önemli miktarda kaçak eşyayı taşıdıkları anlaşılmaktadır. Raporlarda Suriye'den kaçakçılık yapanların bu işi adeta *“itiyad[alışkanlık] ve sanat edindiklerine”* dikkat çekmektedir. Özellikle askeri sevkiyat sırasında kaçakçılığı sanat edinenlerin yoğun bir faaliyet sürecine girdikleri anlaşılmaktadır. Kaçakçılığın engellenebilmesi için asker sevkiyatı esnasında daha dikkatli

olunması gerektiği konusunda dönemin İçişleri Bakanı olan Şükrü Kaya, Başbakanlığa, Milli Müdafaa ve Nafia Vekâletlerine gerekli açıklamalarda bulunmuştur (BCA, 030.10.00.00.180.244.7).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında istihbarat eksikliği kaçakçılığın takip edilmesinde ciddi bir sorundu. 1930'ların başında dönemim İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından Başbakan'a yazılan bir yazıda, doğu vilayetlerine yönelik yaptığı seyahati sırasında bazı vilayet ve kazalarda "*haberciler*" sayesinde pek çok kaçak depo ve satış yerinin tespitinin sağlandığı ve bir hayli malzemenin ele geçirildiği ifade ediliyordu. Bu sonuçlara bakarak Bakan Kaya, vilayetlere iyi "*haberciler*" temin edilmesi gerektiğini ve bu konunun ciddi olarak ele alınmasının zorunlu olduğu üzerinde duruyordu (BCA, 030.10.116.808.18). Fakat devletin en üst makamlarının arzularına karşın, istihbarat sağlayacak teşkilat eksikliği devletin kaçakçılıkla etkin mücadele etmesini engellemekte; bu mücadele tamamen tesadüfen yapılmaktaydı. Kaçaklıkla mücadelede "ihbar" mekanizmasının kullanılması gerektiği; istihbarat ağı olmayan ve muhbirleri mükâfatsız kalan bir mücadelenin yalnızca tesadüfe kalacağı raporlarda yer alan bir husustu. Kaçakçılığın ihbarlar yoluyla önlenmesine yönelik "Kaçakçılığın men ve takibi hakkında" çıkarılan kanunlarda çeşitli ikramiye ve ödül miktarları belirlenmişti. Fakat ihbar sonrası ele geçirilen malların yargı işlemlerinin uzun sürmesi; ele geçen kaçak malların çeşidine göre satış imkânlarındaki sınırlılıklar gibi etkenler bu yönde atılan adımlardan yeterli faydanın sağlanması önündeki engellerdi. İhbar mekanizmasının daha faydalı kullanılması adına, yargı süreçlerinin kısaltılması ve kaçak malları ele veren muhbirlerin en kısa zaman içinde ödüllendirilmesini sağlayacak, çok daha pratik uygulamaların yürürlüğe konması gerekliliği raporlarda yer almaktadır (BCA, 030.10.00.00.180.244.6-16).

1930'ların sonlarına doğru CHP Gaziantep mebuslarının seçim çevrelerinde yaptıkları incelemeler sonrası parti için bir rapor hazırladıkları görülmektedir. Bu rapordan anlaşıldığı üzere özellikle Kilis ve çevresinde kaçakçılık faaliyetlerinin fazlalığı dikkati çekmekteydi. Bu durum Gümrük ve İnhisarlar Vekiline bildirilmişti. Ancak özellikle Kilis'in gayri tabii sınırları nedeniyle kaçakçılık için uygun ortam yarattığı anlaşılmaktaydı. Bu çevrede kaçakçılıkla mücadele için Gümrük Muhafaza Teşkilatı, Halkevlerinden yardım isteyerek, Halkevlerinin kaçakçılık konusunda halkı bilgilendirmeleri istenmekteydi (BCA, 490.01.1005.880.4/6.01.1940). Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nden Halkevi reisliğine gönderilen belgede: "*Gümrük Muhafaza teşkilatının bütün dikkat ve tedbir şiddetine rağmen bilhassa cenup hudutlarımızda kaçakçılık hadiselerinin eksik olmadığı anlaşılmaktadır. Kaçakçılıkla mücadele işinde Halkımızın hükümetle elbirliği ederek memleketi bu zararlı akından kurtarma savaşına yardımcı olması bir vazifedir. Bu vazifeyi halkın tenvir edilmesi ve mücadeleye faydalı bir unsur haline getirilmesi işi Halkevlerine düşer*" diyerek halkın her fırsatta tenvir ve irşat edilmesi istenmişti. (BCA,490.01.1005.880.4/6.01.1940).

Atatürk'ün ölümünden hemen sonra Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü döneminde kaçakçılık en önemli meselelerden biri olarak devletin gündemindeki yerini korudu. Bu nedenle alınan kararnamelerde öncelikle göze çarpan konuların başında kaçakçılıkla mücadele yer alıyordu. Bunlardan bir tanesi 1939 yılının Haziran ayına aitti. Kararnamede, Hatay'a sınırı olan yabancı devletlerden Hatay'a yapılan kaçakçılık işleriyle meşgul olmak üzere Antakya'daki istihbarat amirliğine bağlı birer yuva başı tarafından idare edilmek şartıyla birisi İskenderun'da ikisi Suriye'de ve birisi de Lazkiye sınırları karşısında olmak üzere toplam dört istihbarat yuvası oluşturulması görüşülmüştü. İlaveten söz konusu istihbarat yuvaları tarafından çalıştırılmak üzere ayrıca dokuz muhtelif yerli ajanlık tesisi ve gümrük muhafaza mürettebatı yaya memurlarından 2559 sicil numaralı Medet Lobut ile 493 sicil numaralı Hüseyin Yükselin'de Antakya'da istihbarat şebekesi tesisi işleriyle uğraşan Cemil Ülgen emrine verilmeleri İcra Vekilleri Heyetince 10/6/1939 tarihinde kabul olunmuştu (BCA, 030.18.01.02.87.52.2/10.6/1939).

İkinci Dünya Savaşı gibi uzun süren çatışma ve belirsizlik ortamında Türkiye savaş dışında kalmış olmasına karşın sınırlarında büyük sorunlar yaşadı. Bunların başında hiç şüphesiz kaçakçılık vardı. Türkiye'nin güney sınırlarında kaçakçılık Dünya Savaşı yıllarında yoğun bir şekilde devam etti. Suriye sınırında görülen kaçakçılık özellikle 1941 yılından itibaren daha da artış göstermişti. Güney Gümrük Muhafızlığının her türlü önlemine karşın savaş yıllarında sınırdan en çok canlı hayvan geçişinin önlenemediği anlaşılmaktadır. Canlı hayvan kaçakçılığının önlenememesinde demiryollarında Suriye uyruklular ile Türk yolcuların birlikte seyahat etme serbestliği de etkili olmuştur. Zira yolcular uzun süren yolculuk sırasında birbirleriyle rahatça görüşme imkânına sahip olduklarından, kaçakçılıkla ilgili görüşmeleri ve planlamaları yapmaktaydılar. Aynı şekilde altın kaçakçılığında da tren yolculukları sırasında karşılıklı değişimlerin yapıldığı ve bu alışverişin denetiminin çok zor olduğuna yönelik raporlar yazılmıştı (BCA, 030.10.00.00.180.245.16). Demiryollarından oluşan zafiyetin önlenmesi için Türk Hükümeti, güney demiryollarında yolculuk yapacak Türklerin diğer yolculardan ayrı vagonlara bindirilmeleri gerektiği düşüncesine varmış ve bu hususun sağlanması için 1942'den itibaren Ulaştırma Bakanlığı ile yazışmalar yapılmıştı. Savaş yıllarında Suriye sınırında kaçakçılıkla birlikte dikkati çeken bir başka önemli sorun ise, casusluk ve zararlı propaganda faaliyetleriyle, iki ülke arasında her çeşit haber alma girişimlerinin gayri yasal yollardan yapılması olmuştu (BCA, 030.10.99.641.27/26.11.1945). 1950'lili yıllara kadar daha çok Suriye'den gazyağı, çakmaktaşı, İngiliz ceketleri, kumaşlar ve kahve ülkeye yasadışı yollarla sokulurken; 1950'lilerin ikinci yarısından sonra Demokrat Parti hükümetinin sınırın Türkiye tarafını mayınlamasıyla birlikte afyon, silah ve altın kaçakçılığı gelişme göstermişti. Sınır bölgesinin mayınlanmasında, Soğuk Savaş dönemi ile birlikte Sovyet Rusya'nın Suriye üzerindeki hâkimiyetinin Türkiye'nin güvenlik endişelerini arttırması önemli bir rol oynamıştı. Fakat sınırın mayınlanması da kaçakçılığın önüne geçemedi. 1970'lerde Kilis'in "*Küçük Beyrut*" olduğu yöre halkı tarafından aktarılırken; Beyrut'tan gemilerle İskenderun'a taşınıp pasajları

dolduran son model elektronik eşyalar, radyolar, televizyonlar, saatler, porselen tabakları satın almak için ülke içinden turlar düzenlenir olmuştu. Pasajlarda kaçakçıların kurduğu şirketlere ev sahipliği yaparken; bu kaçak ticaret sadece tüketim malları ile sınırlı kalmayarak, ülkeye döviz ve altının girişinin yasak olduğu 1980 öncesi, Kapalıçarşı'ya kaynak sağlayan bir hal almıştı(Şenoğuz, 2015: 10-11).

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda Osmanlı'dan devraldığı çok sayıda sorunu çözmek durumundaydı. Ülke savaştan çıkmış, kaynakları tükenmiş, ekonomik olarak oldukça zor bir süreçten geçiyordu. Ağır ve zorlu savaş yılları yüzünden Türkiye asayiş, güvenlik sorunları yaşıyor; bu sorunlara bağlı olarak kaçakçılık ülkenin hemen her yerinde görülüyordu. Ülkenin yaşadığı iktisadi sıkıntılar, kaçakçılığı bir çeşit geçim kaynağı olarak yaygın hale getirmişti. Türkiye coğrafyasında oldukça eski olmakla beraber kaçakçılık, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kara sınırının olduğu yerlerde nispeten daha etkin bir şekilde devam etti. Özellikle yeni ve belirsiz olan Güney sınırında kaçakçılık aktif olarak devam ediyordu. İktisadi kalkınmışlığın sınırlı olduğu, nüfusunun önemli bir bölümünün geçimini kaçakçılıktan sağladığı güney sınırında, "kaçakçılık" yüzyıllardır bölgenin değişmez gerçeği ve kaderiydi.

Suriye yönetimi de Türkiye'nin ekonomisi üzerinde olumsuz bir etki yapan bu sınır kaçakçılığı sürecinde zaman zaman Türkiye aleyhine politikalar takip etmişti. Suriye-Türkiye arasında gerçekleşen kaçakçılık Türkiye'nin bütün güney illerini içine alan bir etkiye sahip olup; bu dönemde kaçakçılığın önlenmesi hususunda devlet yetersiz kalmıştı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında devletin güvenlik güçlerindeki yetersizlik, gelişmiş bir istihbarat ağının olmaması ve toplumun eski alışkanlıklarını devam ettirmek konusundaki ısrarı nedeniyle Suriye sınırında kaçakçılığa engel olunamamıştı. Güney sınırında kaçakçıların yaygın ve rahat şekilde faaliyet göstermelerinde coğrafi şartların sunduğu fırsatlar da etkili olmuştu. Türkiye ve Suriye arasında belirgin olmayan sınırlar ve sınırın iki yakasında devam edegelen akrabalık ilişkileri sayesinde kaçakçılık bu bölgede gayri yasal olmasına karşın tabi görülmeye devam etmişti. Zaten zor şartlar altında olan Türkiye ekonomisine hayli zarar vermiş olmasına karşın kaçakçılar açısından bu durum son derece karlı bir işti. Üstelik bölgede kaçakçılık sadece Cumhuriyetin ilk yıllarında değil sonraki yıllarda da tam anlamıyla engellenemedi.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Türkiye'nin güneyinde kaçakçılığın önlenbilmesi için devlet pek çok önlem aldı. Gerek yasal düzenlemeler gerekse idari ve askeri alanda alınan önlemler yoluyla ülkenin güney sınırında denetimi sağlamak adına büyük çaba gösterildi. "Kaçakçılığı bir çeşit sanat" edinenlerle özellikle Suriye sınırı etrafında mücadele etmek devletin kaynaklarını bir hayli zorladı. Devlet kaçakçılıkla mücadele için şehirlerde ve kasabalarda haberciler temin ederek bu yolla elde ettiği istihbarat üzerinden sık sık baskın tarzında hareket

edebilmek için çalışmalarda da bulundu. Ancak yine resmi belgeler ortaya koymaktadır ki bu süreçte bölgede devletin resmi denetimi kaçakçılığın önlemesi hususunda yetersiz kalmıştır. En önemli eksiklik ise kaçakçılığı önlemek adına alınan kararları uygulayacak kişi ve kurumlar arasındaki irtibat ve eşgüdüm noksanlığıydı.

Bölgede kaçakçılık beraberinde güvenlik sorununu da meydana getirmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye-Suriye sınırında kaçakçılık temel bazı tüketim maddeleri üzerinden devam ederken zaman geçtikçe bu durum değişmiş daha tehlikeli boyutlara ulaşmış; yıllar içinde kaçakçılığı yapılan ürün çeşitliliği değişse de, güney sınırında kaçakçılık, gündelik hayatın içinde, kendi ahlakı ve kuralları olan bir meslek olarak algılanır olmuştur.

KAYNAKÇA

Araştırma Eser ve Makaleler

Akçiçek, E.(2017). Sıtma üzerine düşünceler ve anılar. Ş. Köse, Ç. Büke, F. Çakmak, E. & Akçiçek (Ed), *Tarihsel Süreçte Anadolu'da Sıtma* içinde (ss. 673-678). Ankara: Gece Kitaplığı.

Arıkan, Z.(1991). Osmanlı İmparatorluğu'nda ihracı yasak mallar(memnu meta), *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*. içinde (ss. 279-306). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Aydemir, Ş. S. (1999). *İkinci Adam(1884-1938)*. Remzi Kitapevi.

Bulut, E. Ç. (2015). Devletin taşradaki eli: Umumi müfettişlikler. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (21), 83-110.

Genç, M.(2012). Yed-i Vahid. *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 43, 378-383.

Gözcü, A. & Çakmak, F.(2014). Osmanlı toplumunda tütün merkezli çatışma alanı: kolcular ve ayıncacılar. Vakıf M., İ.E. Akçiçek (Ed.), *Mucizeden Belaya Yolculuk Tütün* içinde (ss. 217-243). İstanbul: Tarihçi Kitapevi.

İktisat Terimleri Sözlüğü(2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

İnancık, H. (2012). İmtiyaz. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 22, 245-252.

Kahya, Y. (2015). Suç Teorileri Işığında Türkiye'de Kaçakçılık Olgusu: Toplumsal Nedenleri, Boyutları ve Algısı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (3), 159-178.

Küçükşahin, A. (2005). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu PKK Terörüne Hazırlayan Nedenler. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 1 (2), 63-94.

Kütükoğlu, M. S. (1988). Ahıdname. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 1, 536-540.

Kütükoğlu, M. S. (2012). Tezkire. *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 41, 73-74.

Ortaylı, İ. (2012). Kadı. *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 24, 69-73.

Öğüt, T. & Akkaş, E. (2016). Suriye Toprak Reformunun Türkiye'ye Yansımaları: Pasavan Rejimi Krizi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (71), 127-163.

Öncel, B. (1983). *Bir Beyaz Gömlekinin Dramı*. İstanbul: Güryay Matbaacılık.

Özgen, H. N. (Aralık 2011). Sınırdaki Kaçakçı Olmanın Antropolojik Tarihi. *NTV Tarih*, 24-27.

Öztürk, S. (2016). *İsmet Paşa'nın Kürt Raporu*. 7. Bs. İstanbul: Doğan Kitap.

Soysal, İ. (2000). *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları(1920-1945)*.1, 3. Bs., Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Şenoğuz, P. H. (2015). Sahanın Gölgeleleriyle Baş Etmek: Türkiye-Suriye Sınırdaki Kilis'te Kaçakçılık Anlatıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (1), 1-17.

Yamaç, M. (Aralık 2018). "Fransız Diplomatik Belgelerinde Türkiye-Suriye Sınır Sorunu (1918-1940). *Belleten*, 82 (295), 1153-1174.

Yıldırım, İ. (2001). *Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923-1950)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi(BCA), 030.10.264.783.30./24.10.1938

BCA, 030.10.105.685.9

BCA, 030.10.116.808.18

BCA, 030.10.180.245.14

BCA 030.10.180.244.6.4

BCA, 030.10.128.920.7/14.6.1930

BCA, 030.10.00.00.128.920.9./17.6.1930

BCA, 030.10.180.243.20/17.06.1931

BCA, 030.10.180.243.21./22.7.1931

BCA, 030.10.180.244.6./5.12.1931

BCA, 030.10.116.808.18/12.12.1931

- BCA, 030.10.00.00.180.244.7./23.12.1931
BCA, 030.10.180.244.10./29.9.1932
BCA, 030.10.24.136.2./19.03.1933
BCA, 030.10.105.684.33/16.10.1933
BCA, 030.18.01.02.48.64.13/20.9.1934
BCA, 030.10.180.245.4./14.07.1936
BCA, 030.10.180.245.17/25.11.1939
BCA, 490.01.1005.880.4/6.01.1940
BCA, 030.10.180.246.1/17.9.1940
BCA, 030.10.99.641.27/26.11.1945
BCA, 030.10.180.243.1/29/01.1930
BCA, 030.10.00.00.180.244.12-13
BCA, 030.10.00.00.180.244.13
BCA, 030.10.00.00.180.244.6-16
BCA, 030.10.00.00.180.245.16
BCA, 030.18.01.02.87.52.2/10.6/1939

Gazeteler

- (1929, 13 Mart), *Akşam*
(1929, 20 Şubat), *Akşam*
(1929, 29 Mart), *Akşam*
(1931, 15 Haziran), *Cumhuriyet*
(1931, 21 Mayıs), *Cumhuriyet*
(1931, 24 Temmuz), *Cumhuriyet*
(1931, 30 Mayıs), *Cumhuriyet*
(1934, 1 Kanunisanı), *Cumhuriyet*
(1934, 20 Kanunisanı), *Cumhuriyet*
(1934, 21 Kanunisanı), *Cumhuriyet*
(1934, 21 Mayıs), *Cumhuriyet*

Resmi Yayınlar

“1126 numaralı kanunun tadilini istilzam eden esbap”, TBMM Zabıt Ceridesi, D: 3, C: 12, 75. Birleşim (2 Haziran 1929).

“Gümrük Muhafaza Memurlarının Askerî Teşkilâta Göre Tensiki Hakkında Kanun”, Kanun No: 1841, Resmi Gazete, Sayı: 1858 (27 Temmuz 1931)

“İzale-i Şekavet Kanunu”, Kanun No: 356, Resmi Ceride, No: 37 (25 Teşrinievvel 1339).

“Kaçakçılığın Men Ve Takibi Hakkında (1/1194) Numaralı Kanun Lâyihası Ve Dahiliye, Maliye, Adliye, Müdafaa-i Millîye Ve Bütçe Encümenleri Mazbataları”, TBMM Zabıt Ceridesi, D: 2, C: 33, 80. Birleşim (22 Haziran 1927).

“Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanun”, Kanun No: 1510, Resmi Gazete, Sayı: 1216 (15 Haziran 1929)

“Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkındaki Kanunun 65 inci Maddesine Tevfikan Teşkil Edilecek Askerî ve Adli İhtisas Mahkemelerinin Mıntıkları ile Kaza Daireleri Hakkında Kararname”, Kararname No: 12145, Resmi Gazete, Sayı: 2012 (26 Kanunusani 1932)

“Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun”, Kanun No: 1918, Resmi Gazete, Sayı: 2000 (12 Kanunusani 1932)

“Kaçakçılığın Men’i ve Takibi Hakkında Kanun”, Kanun No: 1126, Resmi Ceride, Sayı: 629 (10 Temmuz 1927)

“Türk Ceza Kanunu”, Kanun No: 765, Resmi Ceride, Sayı: 320 (13 Mart 1926)